

**Міністерство освіти і науки України
Черкаський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
Черкаський державний технологічний університет
Кафедра історії та права ЧДТУ**

**МАТЕРІАЛИ
III Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ»**

**14 – 15 грудня 2023 року
м. Черкаси**

**Черкаси
ЧДТУ
2023**

УДК 34(477)(063)
М34

*Рекомендовано науково-технічною радою
Черкаського державного
технологічного університету,
протокол № 5 від 11 грудня 2023 року*

Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції
М34 «Проблеми правової системи України» : 14–15 груд. 2023 р.
[Електронний ресурс] / упоряд. : І. Стадник, С. Юрко, Л. Тептюк ;
М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси :
ЧДТУ, 2023. – 112 с.

У збірнику опубліковано доповіді і тези виступів, що були представлені учасниками III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми правової системи України» (Черкаси, ЧДТУ, 14–15 грудня 2023 року).

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти і фахівців галузі.

УДК 34(477)(063)

Оргкомітет конференції вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є беззаперечними. Разом з тим, вважаємо можливою їх публікацію з метою обговорення.

© Автори, 2023.

ЗМІСТ

Світлана Обрусна, Юлія Панімаш

ПОСЛУГИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ
ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ6

Тетяна Кришталь

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИПЛАТИ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІМ'ЯМ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 10

Євген Тетюк

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА..... 12

Андрій Лужанський

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ:
ЩОДО СТРОКУ ДІЇ СУДОВОГО РІШЕННЯ,
УХВАЛЕНОГО БЕЗ ЗАЗНАЧЕННЯ ТАКОГО СТРОКУ 14

Інна Волкова

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЩОДО ОBOB'ЯЗКОВОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В ЄСІТС:
ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ 18

Олександр Лисенко

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
ПЕРШИХ РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1990 – 1996 рр.)23

Тетяна Комплектова

ПРАВOPУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА27

Віктор Герішенко

ВСТАНОВЛЕННЯ КОМПЛЕКТНОГО ЦІЛОГО
ЗА ОЗНАКАМИ, УТВОРЕНИМИ В РЕЗУЛЬТАТІ
СПІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ31

Оксана Євченко

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИРІШЕННЯ
КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ) В УКРАЇНІ34

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дмитро Шинкаренко, Роман Цинда, Любов Дорошенко ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ КАНАБІНОЇДІВ: НА ПРИКЛАДІ РЕЧОВИН ADB-BUTINACA, 4-CYANO-CUMYL-BUTINACA ТА MDMB-4-en-PINACA.....	38
Дмитро Семененко, Ольга Васюра ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ.....	42
Сергій Джолос «ВЕЛИКА БРЕХНЯ НАШОГО ЧАСУ»: КОСТЯНТИН ПЕТРОВИЧ ПОБЕДОНОСЦЕВ ПРО ДЕМОКРАТІЮ	45
Сергій Тараненко УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ.....	51
Людмила Тептюк ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	55
Сергій Юрко ОКРЕМІ ВИДИ ПОМ'ЯКШУВАЛЬНИХ ОБСТАВИН ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	58
Антон Теник ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	60
Аліна Петренко, Сергій Тараненко СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА: ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ В ГРОМАДАХ ЧЕРКАЩИНИ.....	64
Дар'я Сичова, Сергій Тараненко ЕЙДЖИЗМ ТА БОРОТЬБА З НИМ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	69
Анастасія Миколенко, Вікторія Чубань ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	73
Віктор Миколенко, Євген Деденьов ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	76

Анна Буша, Анна Валах, Вікторія Чубань ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	80
Тетяна Постригань, Владислав Камінець ЗМІНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО НАЯВНОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КАБІНЕТУ	82
Тетяна Постригань, Сергій Зубенко ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ	84
Олександра Павлова, Вікторія Чубань ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ	88
Валерія Прилуцька ВОЄННИЙ СТАН І СТАН ВІЙНИ В РЕАЛІЯХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	91
Ростислав Сабанський ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНЦІВ В УКРАЇНІ	93
Іван Стрекалов АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	98
Тетяна Постригань, Марія Мінькович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	101
Дарина Дика ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦІ: ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ	105
Тетяна Манаєнко ЗАПИТ ЕКСПЕРТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ.....	108

**ПОСЛУГИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ
ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Світлана ОБРУСНА

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького*

Юлія ПАНІМАШ

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗУ*

Процес реалізації Україною євроінтеграційної політики може бути успішним лише за умови всебічного удосконалення всієї правової системи нашої держави. Не оминув цей процес і реформування правоохоронних органів. На зміну органам міліції прийшли органи та підрозділи поліції, які, відповідно до чинного законодавства, мають надавати поліцейські послуги у низці сфер. Однією із головних є забезпечення публічної безпеки і порядку.

Сучасна соціально-економічна і політична ситуація, що склалася в Україні, характеризується наявністю низки проблем, які наявні у сфері публічної безпеки. Виходом із такої ситуації, важливим завданням є удосконалення нормативно-правового регулювання з метою упорядкування соціальних процесів, що відбуваються.

Забезпечення публічної безпеки в Україні має подвійну природу. З одного боку, це один з напрямів у забезпеченні національної безпеки України. З іншого – забезпечення публічної безпеки і порядку займає самостійне місце в адміністративно-юрисдикційній діяльності Національної поліції. Воно направлене на охорону життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від суспільно небезпечних діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, викликаних криміногенною ситуацією в Україні, а також надзвичайних ситуацій, викликаних стихійними лихами, катастрофами, аваріями, пожежами, епідеміями та іншими надзвичайними ситуаціями.

Ця обставина обумовлює виділення самостійних цілей і завдань забезпечення публічної безпеки. Пріоритетним у цій загальній структурі цілей і завдань є зміцнення правопорядку, а отже, створення власної організаційної структури її забезпечення.

Аналіз правових джерел дозволяє визначити повноваження, які мають в своєму розпорядженні органи та підрозділи Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки та порядку. Поділ повноважень органів Національної поліції України здійснюють в залежності до їх функцій з забезпечення публічного порядку, тобто, чи є вони для них головними (основними) або додатковими [1, с. 184].

Вагоме значення у сфері надання поліцейських послуг щодо забезпечення публічної безпеки і порядку має реалізація проекту «Поліцейський офіцер громади», який офіційно стартував в Україні 18 лютого 2019 року та нині успішно реалізується. В ході реформування поліції в структурі її відділів і відділень було також створено сектори реагування патрульної поліції, на які покладено завдання цілодобового забезпечення оперативного реагування на повідомлення про правопорушення або події.

В ході дослідження послуг у сфері публічної безпеки і порядку як об'єкта адміністративно-правового регулювання важливе значення має аналіз методів, які використовуються поліцейськими. Виокремлюють два основних адміністративно-правові методи, що можуть бути використані під час забезпечення публічної безпеки та порядку – це примус та переконання. Говорячи про метод переконання, варто зазначити, що заступаючи на службу з метою підтримання публічного порядку та безпеки, поліцейські мають використовувати засоби психологічного, морального, етичного впливу на свідомість громадян з метою недопущення вчинення ними злочину чи будь якого іншого правопорушення.

Варто відмітити, що найбільш дієвим видом реалізації методу переконання є безпосередня співпраця підрозділів поліції з громадськістю. Так, проведення бесід, роз'яснень щодо правомірності поведінки та норм законодавства, надання методичних матеріалів з алгоритму дій в тій чи іншій ситуації, критика антигромадської поведінки – сприяють подоланню правового нігілізму.

Якщо метод переконання не приніс бажаних результатів, поліцейські можуть застосовувати заходи адміністративного примусу. У відповідності до норм Закону України «Про Національну поліцію» метод адміністративного

примусу представлений в якості, можливості застосування поліцейськими так званих поліцейських заходів превентивного та примусового характеру [2].

В такому разі, метод адміністративного примусу полягає у фізичному, психологічному та іншому впливі на свідомість та поведінку особи, з метою недопущення або зупинки протиправної поведінки, тим самим створюючи атмосферу невідворотності покарання. Використання деяких поліцейських заходів визначається законодавством як крайній захід.

Реалізація повноважень підрозділів Національної поліції у сфері забезпечення громадської безпеки відбувається за рахунок тих засобів, способів, якими вони наділяються. Одними із засобів реалізації поліцією своїх повноважень у сфері забезпечення громадської безпеки є поліцейські заходи. Вперше на законодавчому рівні було визначено, що поліцейськими заходами є дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [2].

Новим для української правоохоронної практики є такий поліцейський захід, як поліцейське піклування. У ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» визначається такий перелік суб'єктів, до яких може бути застосовано цей поліцейський захід: 1) неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду; 2) особа, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; 3) особа, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особа, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі [2].

Необхідним є удосконалення відповідних механізмів застосування певних поліцейських заходів. Ці механізми мають бути передбачені, деталізовані у підзаконних нормативно-правових актах: положеннях, інструкціях тощо.

Отже, аналіз особливостей поліцейських заходів, крізь призму адміністративно-правових методів, дозволяє стверджувати, що застосуванню того чи іншого адміністративно-правового методу, має відповідати низці ознак, а саме: особливість оснащення підрозділу поліції, що здійснює завдання у сфері забезпечення публічну безпеку; особливості криміногенної

та іншої ситуації на території обслуговування підрозділу поліції; мета, що стоїть перед підрозділом Національної поліції під час вибору того чи іншого; вироблення дієвих стратегічних, оперативних та поточних планів з метою створення моделі алгоритму дій поліцейського при виконання покладених на нього завдань тощо.

Отже, під поліцейськими послугами у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку варто розуміти діяльність органів і посадових осіб Національної поліції, що здійснюється на засадах гласності, відкритості та активної взаємодії з громадськістю, з метою задоволення нагальних потреб і запитів населення щодо забезпечення необхідних умов для безпечного існування, стабільної життєдіяльності та соціальної взаємодії, реалізації особою прав, свобод і законних інтересів.

Даний вид поліцейських послуг має надзвичайно важливе значення, адже їх реалізація покликана забезпечити в державі атмосферу суспільного спокою та захищеності, за якої кожна особа може вільно і безперешкодно взаємодіяти з іншими учасниками суспільного життя, реалізовувати свої права, свободи, законні інтереси. Суть цієї захищеності також полягає в тому, що кожна особа може бути упевнена, що її права, свободи та законні інтереси захищені від зовнішнього негативного впливу. А якщо все таки відбудеться завдання шкоди, її наслідки будуть максимально швидко та якісно ліквідовані.

Отже, варто говорити про те, що поліцейські послуги у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку спрямовані не лише на задоволення потреб окремих осіб, а на виконання загальносуспільного запиту на підтримку відповідного суспільно-правового стану громадського життя. Хоча це не виключає того, що Національна поліція під час забезпечення публічної безпеки і порядку захищає права і законні інтереси окремих індивідуальних та колективних суб'єктів, а також сприяє відновленню порушених прав.

Список використаних джерел

1. Панова О.О. Компетенція органів внутрішніх справ у сфері охорони громадського порядку і безпеки. *Науковий вісник академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2015. Вип. 1. С. 182–188
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИПЛАТИ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІМ'ЯМ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Тетяна КРИШТАЛЬ

*доктор економічних наук, професор
завідувачка кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

З метою створення умов для належного та сумлінного виконання співробітниками служби цивільного захисту службових обов'язків держава гарантує їм достатнє грошове забезпечення.

За особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України або захопленими заручниками, а також зниклими безвісти за особливих обставин, зберігається грошове забезпечення за останнім місцем проходження служби в розмірі посадового окладу, окладу за спеціальним званням, надбавки за вислугу років, інших щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, які мають постійний характер, та інші види грошового забезпечення з урахуванням зміни вислуги років та норм грошового забезпечення [1].

У листопаді поточного року Кабінетом Міністрів України схвалено постанову, якою визначено механізм виплати грошового забезпечення, у тому числі додаткових та інших видів грошового забезпечення, сім'ям співробітників служби цивільного захисту, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України або захоплених заручниками, а також зниклих безвісти за особливих обставин.

Право на таке грошове забезпечення мають такі члени сімей співробітників служби цивільного захисту: дружина (чоловік), а в разі її (його) відсутності – повнолітні діти, які проживають разом зі співробітником, або законні представники (опікуни, піклувальники) чи усиновлювачі неповнолітніх дітей (осіб з інвалідністю з дитинства – незалежно від їх віку) такої особи, а також особи, які перебувають на утриманні співробітника, або його батьки рівними частками, якщо співробітник служби цивільного захисту не перебуває у шлюбі та не має дітей.

Виплата грошового забезпечення членам сімей осіб рядового і начальницького складу здійснюється з дня позбавлення особи рядового і начальницького складу особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України або захоплення заручниками, а також зникнення безвісти за особливих обставин за їх заявою, поданою відповідно до апарату ДСНС, її територіального органу, підрозділу Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, закладу освіти, наукової установи та іншого підрозділу, в яких особа рядового і начальницького складу проходить службу цивільного захисту [2].

Заява подається у паперовій або електронній формі на адресу електронної пошти органів та підрозділів цивільного захисту. Також постановою [2] визначено перелік документів, які слід додати до заяви.

Керівник органу та підрозділу цивільного захисту протягом 15 днів повинен розглянути подані документи та прийняти рішення щодо виплати або відмови у виплаті такого грошового забезпечення. У разі відмови у виплаті слід повідомити члена (членів) сім'ї співробітника в письмовій формі та обов'язково зазначити підстави такої відмови.

Рішення про відмову у виплаті грошового забезпечення може бути оскаржено в судовому порядку.

Слід зауважити, що факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України встановлюється виключно комісією, що функціонує при Мінінтеграції України.

Згідно норм чинного законодавства особа вважається зниклою безвісти за особливих обставин, якщо вона зникла у зв'язку зі:

- збройним конфліктом;
- воєнними діями;
- тимчасовою окупацією частини території України;
- надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру.

Відповідного статусу особа набуває з моменту внесення відомостей про неї, які містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [3].

У разі індексації грошового забезпечення, в тому числі додаткового та інших видів грошового забезпечення, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту грошове забезпечення членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України або захоплені заручниками, а також зникли безвісти за особливих обставин або визнані

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

безвісно відсутніми чи оголошені померлими у встановленому законом порядку, виплачується з урахуванням такої індексації – з дня прийняття рішення про проведення такої індексації. Порядок та умови перерахунку розміру грошового забезпечення, в тому числі додаткового та інших видів грошового забезпечення, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту встановлюються Кабінетом Міністрів України [1].

Виплата грошового забезпечення здійснюється не більше ніж до дня виключення особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту із списків особового складу органу (підрозділу) цивільного захисту.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#FindText>
2. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України або захоплених заручниками, а також зниклих безвісти за особливих обставин: постанова КМУ від 17 листопада 2023 р. № 1207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D0%BF#Text>
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Євген ТЕПТЮК

*кандидат юридичних наук,
голова Черкаського районного суду Черкаської області*

Визначення поняття «конституційне право людини на доступ до публічної інформації», з нашої точки зору, необхідно здійснювати через конкретизацію більш загальних щодо нього понять: «право на інформацію», «право на публічну інформацію» та «право на доступ до інформації».

Якщо під цим кутом зору розглядати систему конституційних прав людини і громадянина, закріплених у Конституції України, то можна зауважити, що низка інформаційних прав людини міститься, насамперед, у статті 34 Конституції. У ній встановлено, що кожен має право вільно

збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, тощо.

З цього формулювання випливає, що йдеться не про одне універсальне «право людини на інформацію», а про різні самостійні права людини: «право збирати інформацію», «право зберігати інформацію», «право використовувати інформацію» і «право поширювати інформацію». Проте цей перелік прав не є вичерпним. Зокрема, людина має «право виробляти (продукувати) інформацію» та «право знищувати інформацію», але про ці права в Конституції нічого не сказано.

Крім того, у статті 32 Конституції України закріплено «право кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею». При цьому «кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації».

У цій статті слово «відомості» є синонімом слова «інформація» і, отже, вказана стаття передбачає і таке інформаційне право людини, як «право на ознайомлення з інформацією щодо себе». Але це право надано тільки громадянам, хоча за змістом частини третьої йдеться про право кожного після ознайомлення з відповідною інформацією на спростування недостовірної інформації не лише щодо себе, а й про членів своєї сім'ї. Тому формулювання тексту положень статті 32 Конституції потребує, на нашу думку, більш чіткої редакції.

Також у вказаній статті йдеться не тільки про «публічну» інформацію, оскільки в ній названо, крім органів влади, «установи» та «організації», що можуть бути не лише державними чи комунальними, а й приватними тощо.

У цих статтях Конституції нічого не сказано про право кожного на доступ до інформації. Разом з тим, у статті 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на поширення такої інформації. Вказана інформація ніким не може бути засекречена.

Отже, хоча право людини на доступ до інформації і закріплено на конституційному рівні, однак воно стосується лише часткової інформації (про стан довкілля та про якість харчових продуктів і предметів побуту), а не будь-

якої інформації взагалі, зокрема публічної інформації. Крім того, записувати у цій статті про право на поширення вказаної інформації було зайвим, оскільки таке право уже передбачено у статті 34 Конституції України.

З цього аналізу можна зробити висновок, що в Конституції України не закріплено прямо єдине інформаційне право людини – «право на інформацію»; в ній закріплені тільки окремі часткові інформаційні права людини на певні дії з інформацією. Для універсального закріплення права людини на інформацію, на нашу думку, було б доцільно у статті 34 записати таке формулювання: «Кожен має право на інформацію, тобто право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію ..., та право на інші дії з інформацією».

Також безпосередньо не закріплено в Конституції і право людини «на публічну інформацію», це право не виділено в окреме самостійне право людини, а входить у зміст інших інформаційних прав. Те саме можна сказати і про «право на доступ до інформації».

З цього ми робимо загальний висновок, що Конституція України прямо не закріплює «право людини і громадянина на доступ до публічної інформації» як самостійне право.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. академія правових наук України. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ: ЩОДО СТРОКУ ДІЇ СУДОВОГО РІШЕННЯ, УХВАЛЕНОГО БЕЗ ЗАЗНАЧЕННЯ ТАКОГО СТРОКУ

Андрій ЛУЖАНСЬКИЙ

*кандидат юридичних наук, науковий консультант
відділу забезпечення роботи другої судової палати секретаріату
Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду*

Положення ст. 241 ЦПК України [1] (в редакції до набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від

03.10.2017 № 2147-VIII [2] (далі – Закон № 2147-VIII)) не передбачали ані повноваження суду визначати строк дії судового рішення про визнання фізичної особи недієздатною, ані можливості автоматичного періодичного перегляду судом актуальності підстав, що зумовили необхідність обмеження прав особи у такий радикальний спосіб, а також не встановлювали граничну максимальну тривалість такого обмеження у часі.

Зауважимо, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у п. 241 рішення від 17.01.2012 у справі «Станєв проти Болгарії» (Stanev v. Bulgaria) [ВП], заява № 36760/06, зазначив, що право клопотати перед судом про перегляд рішення щодо оголошення особи недієздатною є одним з найбільш важливих прав зацікавленої особи, оскільки таке провадження, як тільки воно буде розпочате, матиме вирішальне значення для здійснення всіх прав та свобод, які зачіпаються рішенням про оголошення недієздатності, і не в останню чергу для обмежень, які можуть накладатися на свободу особи. Таким чином, це право є одним з основних процесуальних прав для захисту тих осіб, яких було оголошено обмежено дієздатними. Звідси випливає, що такі особи повинні в принципі мати прямий доступ до суду з цього питання [3].

У двох справах проти України ЄСПЛ дійшов висновку, що відсутність у особи, визнаної недієздатною, можливості особисто звернутися до суду із заявою про поновлення її дієздатності становила порушення її права на доступ до суду відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (п.п. 39, 40 рішення від 30.05.2013 у справі «Наталія Михайленко проти України», заява № 49069/11 [4]; п.п. 22, 23 рішення від 07.11.2019 у справі «Горбатюк проти України», заява № 1848/16 [5]).

Така послідовна позиція Суду відображає сучасну європейську тенденцію надання недієздатним особам прямого доступу до судів для подачі заяв про поновлення їх дієздатності, а також наочно демонструє необхідність того, щоб такий доступ гарантувався національним законодавством з достатнім ступенем упевненості.

Ухвалення ЄСПЛ зазначеного вище рішення у справі «Наталія Михайленко проти України» [4] у подальшому зумовило зміну процесуального законодавства України.

Відповідно до ч. 6 ст. 300 ЦПК України [1] (в редакції Закону № 2147-VIII [2]) строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років.

У практичній діяльності судів інколи постають питання щодо дії положень цієї норми у часі.

На нашу думку, у процесі їх з'ясування не можна не враховувати предмет регулювання ч. 6 ст. 300 ЦПК України у контексті призначення зазначеного Кодексу – визначення юрисдикції та повноважень загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених цим Кодексом справ, встановлення порядку здійснення цивільного судочинства (ст. 1 ЦПК України).

Окрім іншого, положеннями ч. 6 ст. 300 ЦПК України фактично передбачено дискреційне повноваження суду визначати тривалість строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною у межах граничного максимального строку, встановленого законом (два роки).

Згідно з ч. 4 ст. 3 ЦПК України закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам судового процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі.

Встановлення нових обов'язків, скасування чи звуження належних учасникам судового процесу прав, чи обмеження використання цих прав не є предметом правового регулювання ч. 6 ст. 300 ЦПК України.

Оскільки зазначена норма регламентує діяльність суду як органу державної влади, підстав для постановки питання про її зворотню дію у часі у контексті положень ч. 4 ст. 3 ЦПК України немає.

Що стосується правового механізму реалізації уповноваженими суб'єктами права ініціювати питання щодо скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану, попри те, що положення ст. 241 ЦПК України (в редакції до набуття чинності зазначеним вище Законом від 03.10.2017 № 2147-VIII [2]) не передбачали повноваження суду визначати строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, а також не встановлювали граничної максимальної тривалості такого строку, у зазначених випадках таке скасування здійснювалося за рішенням суду, відповідно:

- за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування (ч. 3 ст. 241);
- на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування (ч. 4 ст. 241).

Таким чином, відповідні судові рішення про обмеження прав особи у зазначеній категорії справ ухвалювалися не *категорично назавжди* (виділено нами, А.Л.) без потенційної можливості їх скасування у подальшому.

Такий же механізм передбачено і положеннями ч.ч. 3, 4 ст. 300 ЦПК України (в редакції Закону від 03.10.2017 № 2147-VIII [2]). Визначений у вказаній редакції Кодексу перелік суб'єктів, уповноважених ініціювати питання про скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану, доповнено таким суб'єктом, як «сама особа, визнана недієздатною» (ч. 4 ст. 300).

За змістом положень ч. 4 ст. 38, ч. 2 ст. 42 ЦК України порядок поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або яка була визнана недієздатною, встановлюється ЦПК України.

Провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи (ч. 3 ст. 3 ЦПК України).

Зазначене дає підстави для висновку про те, що наявність судового рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану, яке набрало законної сили до набуття чинності Законом від 03.10.2017 № 2147-VIII [2], не позбавляє суб'єктів, зазначених у ч.ч. 3, 4 ст. 300 ЦПК України, права ініціювати питання про скасування такого рішення у порядку та з підстав, визначених ЦПК України (в редакції Закону від 03.10.2017 № 2147-VIII [2]).

Водночас, вважаємо за необхідне звернути увагу на наявність проблеми неузгодженості деяких положень ЦПК України (в редакції Закону від 03.10.2017 № 2147-VIII [2]) та ЦК України в частині визначення кола таких суб'єктів.

Так, норми ч. 3 та ч. 4 ст. 300 ЦПК України зазначеними суб'єктами визначають:

- саму фізичну особу, її піклувальника, членів сім'ї або орган опіки та піклування (ч. 3);
- опікуна, членів сім'ї, орган опіки та піклування або саму особу, визнану недієздатною (ч. 4).

На відміну від зазначених положень ЦПК України, у ст. 38 ЦК України суб'єктів права на подання до суду заяви про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, не

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

визначено. Відповідно ж до ч. 1 ст. 42 ЦК України право подання до суду заяви про поновлення цивільної дієздатності належить опікуну або органу опіки та піклування.

На нашу думку, є очевидним, що дисбаланс у правовому регулюванні матеріального та процесуального права особи на ініціювання безпосередньо нею питання щодо поновлення її дієздатності має бути якнайшвидше усунуто на законодавчому рівні шляхом внесення змін до ст. 38, ч. 2 ст. 42 ЦК України та узгодження положень цих норм із зазначеними вище положеннями ЦПК України.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
3. Stanev v. Bulgaria [GC], no. 36760/06, 17.01.2012, § 241, ECHR 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117791> (date of access: 10.02.2023).
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 30.05.2013 у справі «Наталія Михайленко проти України» (Nataliya Mikhaylenko v. Ukraine), заява № 49069/11. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/nataliya-myhajlenko-protyu-ukrayiny-rish/> (дата доступу: 10.02.2023).
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 07.11.2019 у справі «Горбатюк проти України», заява № 1848/16. *Офіційний вісник України*. 10.03.2020. № 19. Ст. 755.

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В ЄСІТС: ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Інна ВОЛКОВА

кандидат історичних наук,

*заступник начальника відділу забезпечення роботи першої судової палати
секретаріату Касаційного цивільного суду апарату Верховного Суду*

Починаючи з 2017 року, триває процес створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), яка дала б істотний поштовх електронному судочинству в Україні. 05 жовтня 2021 року офіційно розпочали роботу три підсистеми (модулі) ЄСІТС: 1) Електронний кабінет, 2) Електронний суд, 3) підсистема відеоконференцзв'язку. В процесуальних

кодексах хоч і була вимога щодо обов'язкової реєстрації в ЄСІТС окремих суб'єктів, однак процесуальних наслідків її невиконання для учасників справ не було передбачено. Із прийняттям 29 червня 2023 року Закону України № 3200-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (Закон № 3200) та введенням його в дію з 18 жовтня 2023 року такі процесуальні наслідки настали.

З процесуальних кодексів фактично зникло поняття «офіційна електронна адреса», натомість уведено термін «електронний кабінет в ЄСІТС». Це дозволить уникнути дискусій з приводу того, що ж являє собою офіційна електронна адреса і чим підтвердити її «офіційний статус».

Обов'язок реєстрації електронного кабінету в ЄСІТС відтепер покладено на всіх юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку (ч.6 ст.14 ЦПК).

Особі, яка зареєструвала електронний кабінет в ЄСІТС, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, в тому числі й судові рішення, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, що не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Про те, що за наявності в особи електронного кабінету в ЄСІТС суд надсилає їй документи у справі в електронній формі шляхом їх надсилання до вказаного кабінету і автоматично не дублює вручення судового рішення в паперовій формі, йдеться в ухвалі КАС ВС від 07 листопада 2023 року у справі №520/3078/22 [1]. Водночас реєстрація в ЄСІТС, що забезпечує обмін документами, не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Особа, яка зареєструвала електронний кабінет в ЄСІТС, може подавати процесуальні, інші документи, вчиняти інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС з використанням власного

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

електронного підпису. Тобто реєстрація в ЄСІТС не позбавляє особу права на подання до суду документів у паперовій формі, проте саме в електронній формі особа, яка зареєструвала електронний кабінет в ЄСІТС, може подавати процесуальні, інші документи, вчиняти інші процесуальні дії виключно за допомогою ЄСІТС. І це дуже важливий аспект, адже іноді адвокати, навіть маючи електронні кабінети, продовжують надсилати документи до суду на офіційну електронну скриньку суду, скріплюючи їх своїм КЕПом. При цьому в документах не зазначають про наявність у них електронного кабінету. Суд залишає або повертає такі документи без розгляду. Адже в процесуальних кодексах встановлено такий обов'язковий реквізит для всіх заяв по суті справи, інших процесуальних заяв, клопотань, як зазначення в тексті відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету. Для прикладу можна навести ухвалу КАС ВС від 25 жовтня 2023 року у справі №440/7349/21: адвокат подала клопотання на офіційну електронну скриньку, не зазначивши про наявність електронного кабінету. Суд, беручи до уваги відсутність у неї електронного кабінету, дійшов висновку про повернення клопотання без розгляду [2]. В ухвалі КГС ВС від 23 жовтня 2023 року у справі № 910/2847/22 йдеться про те, що якщо адвокат вирішив подати документи до суду в електронній формі, то має зробити це виключно за допомогою ЄСІТС [3]. Тобто недотримання встановленого для адвокатів порядку надсилання до суду документів в електронній формі та відсутність у таких документах відомостей про наявність електронного кабінету стало підставою для їх повернення без розгляду[4]. У наведених прикладах це стосувалося таких документів, як клопотання про продовження строку на подання відзиву, клопотань та заяв про ознайомлення з матеріалами справи, заяв про зупинення дії рішення, заперечень тощо.

Порушенням вимог щодо оформлення касаційних скарг, а саме незазначення у них про наявність чи відсутність електронного кабінету, має наслідком залишення їх без руху з наданням строку для усунення недоліків. Так, в ухвалі КЦС ВС від 26 жовтня 2023 року у справі № 369/15888/21 суд залишив касаційну скаргу адвоката, подану в паперовій формі, без руху з підстав порушення вимог, встановлених статтею 392 ЦПК, до оформлення касаційної скарги, а саме незазначення у ній про наявність електронного кабінету [5]. З підстав відсутності у адвоката зареєстрованого електронного кабінету в ЄСІТС, перевібивши зазначене засобами автоматизованої системи документообігу, КАС ВС залишив касаційну скаргу без руху, установивши

строк 10 днів для реєстрації електронного кабінету [6]. Неналежний спосіб подання касаційної скарги в електронному вигляді (на електронну пошту суду) та незазначення у ній відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету стали, серед іншого, підставою для залишення касаційної скарги без руху в ухвалі КЦС ВС від 07 листопада 2023 року у справі №756/3939/20 [7]. В ухвалі від 17 листопада 2023 року у справі № 372/4451/19 КЦС ВС залишив касаційну скаргу без руху, зокрема, і з тих підстав, що адвокат, подаючи касаційну скаргу в паперовому вигляді, хоч і вказав, що зареєстрований в ЄСІТС, але не зазначив реєстраційного номеру облікової картки платника податків. Відтак у суду відсутня можливість перевірити наявність у нього зареєстрованого Електронного кабінету в ЄСІТС та вручити відповідно до ч. 7 ст. 14 ЦПК будь-які документи у справі в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету [8]. Таким чином, сторонам необхідно не просто зазначати про наявність чи відсутність у них електронного кабінету, але й обов'язково вказувати номер РНОКПП (для фізичних осіб) та ЄДРПОУ (для юридичних осіб), що дасть можливість суду перевірити та упевнитись у наявності електронного кабінету.

Закон № 3200 забезпечив можливість для сторони надсилати документи через ЄСІТС іншим учасникам справи у разі наявності в них електронного кабінету. У разі подання до суду в електронній формі заяви по суті справи, зустрічного позову, заяви про збільшення або зменшення позовних вимог, заяви про зміну предмета або підстав позову, заяви про залучення третьої особи, апеляційної скарги, касаційної скарги та документів, що до них додаються, учасник справи зобов'язаний надати доказ надсилання таких матеріалів іншим учасникам справи. Такі документи в електронній формі направляються з використанням ЄСІТС шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а у разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про наявність в іншого учасника справи електронного кабінету – у паперовій формі листом з описом вкладення. Якщо інший учасник справи зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи. Суд, направляючи такому учаснику справи судові виклики і повідомлення, ухвали, зазначає у цих

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

документах про обов'язок такої особи зареєструвати свій електронний кабінет та можливість ознайомлення з матеріалами справи через ЄСІТС. Тобто якщо інший учасник справи має обов'язок зареєструватися в ЄСІТС, але не виконав його, то ні суд, ні той, хто подає документи в електронному вигляді не зобов'язані надсилати такому учаснику копії відповідних документів. Це підтверджується і ст. 361, і ч. 7 ст. 394 ЦПК. Суд лише роз'яснює такому учаснику в ухвалі про відкриття провадження обов'язок зареєструватися в ЄСІТС та переглядати всі документи в електронному кабінеті.

В ухвалі КЦС ВС від 31 жовтня 2023 року у справі №824/47/22 суд залишив апеляційну скаргу Міністерства юстиції України без руху з підстав, крім іншого, ненадання доказів надсилання заінтересованій особі (юридичній особі приватної форми власності, обов'язок щодо реєстрації в ЄСІТС у якої виникає лише з 20 лютого 2024 року) копії апеляційної скарги [9].

Отже, аналіз судової практики Верховного Суду щодо застосування нових положень процесуальних кодексів, запроваджених Законом № 3200, свідчить про єдині підходи суддів усіх касаційних судів до необхідності дотримання вимог щодо обов'язкової реєстрації в ЄСІТС та застосування процесуальних наслідків у разі їх невиконання.

Список використаних джерел

1. Ухвала КАС ВС від 07 листопада 2023 року у справі №520/3078/22 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114735788>
2. Ухвала КАС ВС від 25 жовтня 2023 року у справі №440/7349/21 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114433222>
3. Ухвала КГС ВС від 23 жовтня 2023 року у справі № 910/2847/22 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114389806>
4. Ухвали КЦС ВС від 25 жовтня 2023 року у справі № 192/1879/20 та від 31 жовтня 2023 у справі №369/5183/19; ухвала КАС ВС від 26 жовтня 2023 року у справі №640/33154/20 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114552421>;
<https://reestr.court.gov.ua/Review/114552402>;
5. Ухвала КЦС ВС від 26 жовтня 2023 року у справі № 369/15888/21 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114513457>
6. Ухвала КАС ВС від 25 жовтня 2023 року у справі № 320/3314/22 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114466208>
7. Ухвала КЦС ВС від 07 листопада 2023 року у справі №756/3939/20 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114757539>
8. Ухвала КЦС ВС від 17 листопада 2023 року у справі № 372/4451/19 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114994178>
9. Ухвала КЦС ВС від 31 жовтня 2023 року у справі №824/47/22 - <https://reestr.court.gov.ua/Review/114552434>

**ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ПЕРШИХ
РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1990 – 1996 рр.)**

Олександр ЛИСЕНКО

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Декларація «Про державний суверенітет» від 16 липня 1990 р. визначила, що Україна виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах [1].

Україні необхідно було швидко здійснювати реформування державних органів влади, встановлювати ефективну законодавчу влади, визначати основні напрямки розвитку країни, пріоритети діяльності державного апарату.

Першим кроком в даному напрямку стало те, що 24 жовтня 1990 р. Верховна Рада прийняла один із перших законів після проголошення Декларації про державний суверенітет «Про зміни і доповнення Конституції Української РСР». Позитивним моментом є те, що в даному законі було анульовано ст. 6 Конституції УРСР, яка проголошувала Комуністичну партію керівною і спрямовуючою силою суспільства. Стаття 7 проголошувала багатопартійну систему, а 49 стаття Конституції надала громадянам право на об'єднання і участь у політичних партіях. Слід зазначити, що Україна ще знаходилася у складі СРСР, але у статті 71 зазначалося, що на території Української РСР забезпечується верховенство законів республіки. Фактично це означало, що Україна входить до Союзу РСР на правах незалежної держави з власним зовнішньополітичним курсом [2, с.74].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада прийняла «Акт проголошення незалежності України» яким було проголошено незалежність України та створення самостійної української держави. Майже через місяць 17 вересня 1991 р. Верховна Рада прийняла чергові зміни до Конституції, які змінили назву «Українська Радянська Соціалістична Республіка» назвою «Україна». 1 грудня 1991 р. референдумом український народ голосуванням підтримав рішення Верховної Ради про незалежність нашої держави.

Конституційний процес в парламенті активізувався 1 липня 1992 р. – Верховна Рада розглянула проект нової Конституції і прийняла постанову

«Про проект нової Конституції України», згідно якої проект Основного Закону було винесено на всенародне обговорення до 1 листопада 1992 р. Він був опублікований у засобах масової інформації, обговорений радами усіх рівнів із залученням громадськості, в результаті чого було внесено пропозиції та зауваження на доопрацювання Верховній Раді, проте на жаль проект нової Конституції так і не був розглянутий.

17 листопада 1992 р. було прийнято Закон України «Про статус народного депутата» [3], але виконувався він не повною мірою, окрім цього на законодавчому рівні не було чітко розмежовано компетенцію у прийнятті постанов, розпоряджень, указів між гілками влади, що постійно викликало суперечності, непорозуміння та протистояння, яке полягало в збереженні тенденції до поглинання виконавчої влади законодавчою не зважаючи на запровадження поста Президента і проголошення принципу розподілу влади.

Слід зазначити, що Верховна Рада не відразу після прийняття даного закону перетворилася на єдиний законодавчий постійно діючий орган, оскільки продовжувала свою діяльність Президія Верховної Ради. Згідно з Конституцією 1978 р., цей орган «забезпечує своєчасний аналіз декретів Кабінету Міністрів України і приймає рішення про внесення їх на розгляд Верховної Ради України за власною ініціативою або за пропозицією комісії Верховної Ради України» [4]. Суперечність полягала в тому, що фактично ця інституція виконувала функції парламенту, який ще не працював на постійній основі. Тому 14 лютого 1992 р. Законом України «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України» було змінено функції Президії – вона втратила повноваження на видання указів, що стало важливим кроком для подальшого становлення парламенту та його структурних елементів.

Досить часто парламент не дотримувався своїх повноважень, беручи на себе функції виконавчої влади. Така невизначеність і нечітке формулювання статусу парламенту та інших органів державної влади мало свій наслідок. В середині 1993 р. виникла парламентсько-президентська криза, гостроту якої характеризувало прийняття Постанови Верховної Ради України «Про проведення всеукраїнського референдуму щодо довір'я (недовір'я) Президенту, Верховній Раді України» від 17 червня 1993 р. [5].

24 вересня 1993 р. Верховна Рада приймає узгоджений з Президентом України Закон «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента

України» [6], який скасував Постанову Верховної Ради України від 17 червня 1993 р. і призначив вибори народних депутатів України на 27 березня 1994 р. та вибори Президента України на 26 червня 1994 р. Ці вибори повинні бути проведені на основі Закону України «Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України» від 7 жовтня 1993 р. [7], в якому зазначалось, що парламент України складається із 450 народних депутатів, які обираються безпосередньо народом терміном на 4 роки і працюють на постійній основі. З метою, щоб деталізації і визначення процедурних питань виборів, вже 18 листопада 1993 р. було прийнято Закон України «Про вибори народних депутатів України» [8].

Проте новий парламент XIII скликання, який був обраний на підставі даного закону, так і не став повністю професійним, оскільки багато народних депутатів посилаючись на ст. 93 Конституції 1978 р., продовжували поєднувати повноваження депутата з виробничою та службовою діяльністю [9, с.21].

27 липня 1994 р. Верховна Рада України прийняла новий Регламент Верховної Ради, що являв собою збірник процедурних правил роботи парламенту при вирішенні різних питань: відкриття першої і наступних сесій, вибори керівництва, формування комітетів, слідчих і контрольних комісій, формування органів виконавчої та судової влади, розгляд законопроектів тощо.

08 червня 1995 р. було підписано «Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України»: так звана «Мала Конституція».

Верховна Рада XIII скликання поступово почала реформуватись на основі Конституції 1978 р. та Конституційного договору 1995 р., вдосконалюючи структуру комісій і фракцій, позбавляючись невластивих їм функцій [9, с. 22], відновлюючи конституційний процес як з огляду на необхідність зміцнення підвалин функціонування державної влади, так і з огляду на зобов'язання, які взяла на себе Україна, вступивши до цілого ряду міжнародних інституцій.

Це також активізувало конституційний процес, і вже 26 березня 1996 р. Постановою Президії Верховної Ради України було винесено на розгляд

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

парламенту проект Постанови Верховної Ради про включення до порядку денного пленарних засідань першого читання проекту Конституції України.

Результатом цього процесу стало прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України [10], згідно з якою Верховна Рада закріпила якісно нову організацію державної влади – поділу її на законодавчу, виконавчу та судову. Верховна Рада України, за Конституцією, остаточно втратила колишній статус найвищого органу державної влади, але вперше набула всіх основних рис статусу парламенту України – єдиного загальнонаціонального, представницького, колегіального, виборного, однопалатного, постійно діючого органу законодавчої влади України.

Найважливішими віхами української парламентської конституційної реформи є припинення існування Президії Верховної Ради України як постійно діючого органу загальної компетенції, перетворення постійних комісій Верховної Ради на комітети Верховної Ради та ряду інших інститутів, зокрема інституту найстаршого за віком депутата для відкриття першого засідання першої сесії Верховної Ради та для здійснення процедури складення присяги народними депутатами, інституту представника Президента України у Верховній Раді та інших.

Підводячи підсумки хочемо відзначити, що парламентський конституційний процес в Україні відбувався у загальноєвропейському руслі, на спільних для всього світу і Європи правових цінностях: поділ влади, інституціоналізованість парламентської діяльності, демократичні засади цієї діяльності, демократичні форми впливу парламенту на інші форми державної діяльності.

Запровадження принципу поділу влади, створення сталої моделі відносин парламенту з іншими гілками влади та органами державної влади, запровадження важелів стримувань і противаг, які сприяли створенню балансу між ними, сформували передумови для унеможливлення неконтрольованого перерозподілу владних повноважень та узурпації влади в Україні.

Визначальними характеристиками українського парламентського конституційного процесу першого десятиліття незалежності є трансформація Верховної Ради із органу з формально необмеженими повноваженнями на єдиний орган законодавчої влади з високим рівнем професіоналізму, розвитком аналогічних європейським та світовим законодавчим, контрольним, установчим процедур діяльності парламенту.

Список використаних джерел

1. Про державний суверенітет : Декларація від 16 липня 1990 р. К. : Рад. школа, 1990. 4 с.
2. Кривенко Л. Верховна Рада України – однопалатний парламент. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4. С. 70–80.
3. Про статус народного депутата : Закон України від 17 листопада 1992 р. № № 2790-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 3.
4. Конституція УРСР від 20 квітня 1978 р. К.: Політвидав України, 1978. 46 с.
5. Про проведення всеукраїнського референдуму щодо довір'я (недовір'я) Президенту, Верховній Раді України : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1993 р. № № 3283-ХІІ. *Урядовий кур'єр*. 1993. 19 червня. С.2.
6. Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України : Закон України від 24 вересня 1993 р. № № 3470-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 40.
7. Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України : Закон України від 7 жовтня 1993 р. № 3488-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 42.
8. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 листопада 1993 р. № 3623-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 48.
9. Заєць А. Український парламентаризм. Формування й удосконалення 1994 – 1998 рр. *Віче*. 1999. № 2. С. 13 – 31.
10. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30.

**ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Тетяна КОМПЛЕКТОВА

*суддя, голова Сєвєродонецького міського суду Луганської області,
відраджена до Придніпровського районного суду м. Черкаси*

Загальноприйнято вважати, що право власності є одним із ключових прав людини, основою будь-яких економічних відносин. Тому не випадково, що про важливість забезпечення вказаного права наголошено у низці міжнародних правових актів з прав людини, національному законодавстві країн, у тому числі й Української держави.

Протиправні посягання на власність негативно впливають на загальний стан злочинності, на соціальні і економічні процеси, що відбуваються в державі, виступають детермінантами перешкоджання зростанню матеріального добробуту її громадян, що, звичайно, стосується і України. Тому на сучасному етапі розвитку українського суспільства досить важливим є вирішення низки теоретичних проблем кримінально-правової охорони права власності, що може здійснюватися шляхом кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням, що посягають на власність особи. Це не лише вирішить низку проблем теорії кримінального права, а й

сприятиме удосконаленню національного законодавства, підвищенню ефективності правозастосовної практики у вказаній сфері, рівня правової свідомості громадян тощо.

Як слушно відзначає Ю. Дорохіна, захист права власності у сучасних умовах має бути заснований на принципах ліберальної кримінально-правової політики щодо охорони власності, де економічний (власність) і правовий (право власності) зміст власності має існувати в нерозривній єдності, що в концептуальному аспекті знаходить своє відображення в існуванні принципового підходу до рівності цих категорій [1, с. 56].

Такий підхід домінує у значній кількості країн Європейського Союзу та відображає також зміст ст. 1 Першого протоколу до Європейської конвенції, у якому наголошено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права [2].

Для реалізації особою права власності в суспільстві встановлені відносини власності, що забезпечуються законодавством, у тому числі кримінальним, зокрема нормами, що містяться в статтях розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності» Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК) [3].

Небезпечність кримінальних правопорушень проти власності, важливість її охорони кримінально-правовими засобами визначається тим, що власність є важливішою соціальною цінністю, оскільки стабільне функціонування таких відносин забезпечує розвиток усієї економічної системи країни, підвищення рівня добробуту її громадян тощо.

Характеризуючи кримінальні правопорушення проти власності, варто звернутися також до самого поняття «кримінальне правопорушення». У теорії права поняття правопорушення визначається як суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність згідно з чинним законодавством [4, с. 463].

Нині у КК України закріплено поняття кримінальне правопорушення, що визначається як суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Кримінальним проступком є передбачене Кодексом діяння (дія чи

бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі [3].

У чинному КК України кримінальні правопорушення проти власності об'єднані у розділі VI та визначені таким чином: крадіжка, грабіж, розбій, викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї, умисне знищення або пошкодження майна, умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, погроза знищення майна, необережне знищення або пошкодження майна, порушення обов'язків щодо охорони майна, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом [3].

Тому актуальною залишається проблема розмежування кримінальних правопорушень проти власності як для кримінально-правової науки, так і практики з низки причин. По-перше, це важливо з погляду дотримання принципів права, захисту прав особи, охорони суспільних відносин. По-друге, вчинення особою того чи іншого правопорушення тягне за собою різну відповідальність, обмеження для неї, що має забезпечувати втілення ідеї справедливості в праві.

У юридичній науці існують різні підходи до визначення видів правопорушень та критеріїв їх класифікації. У теорії права класифікацію правопорушень на види представлено різними критеріями. Традиційно такою класифікуючою ознакою є ступінь суспільної небезпеки, отже, поділ на злочини та проступки [4, с. 464].

Окрім того, у літературі досить часто зустрічається класифікація за належністю норм права, що були порушені. Звідси – поділ на кримінальні, адміністративні, цивільно-правові та інші правопорушення [4, с. 465]. Вважаємо доцільною думку дослідників, які наголошують, що основу класифікації правопорушень має становити характер вчиненого правопорушення та його зміст [1, с. 605].

Крім того, актуальною залишається проблема відмежування кримінальних правопорушень від адміністративних. Аналіз наукового доробку вчених свідчить про різні підходи у вітчизняній кримінально-правовій науці до вирішення вказаної проблеми. Окремі дослідники вважають, що цьому може сприяти чітка регламентація та визначення співвідношення адміністративного правопорушення та злочину.

Як бачимо нині залишається актуальним вирішення низки теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із розмежуванням кримінальних правопорушень проти власності від інших видів правопорушень, злочинів проти власності від кримінальних проступків. Їх реалізація має передбачати як подальші теоретичні дослідження, так і удосконалення чинного законодавства, що в сукупності має сприяти гуманізації кримінального законодавства, удосконаленню механізму захисту права власності як одного із важливих об'єктів кримінально-правової охорони.

Кримінальні правопорушення проти власності становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп кримінально протиправних діянь, оскільки вони посягають на одне із найцінніших соціальних благ – право власності. Тому актуальною є необхідність формування теоретико-правових підходів та методологічного інструментарію наукових досліджень щодо кримінально-правової протидії таким правопорушенням, оскільки розвиток суспільства неможливий без забезпечення належного її захисту, а також прав власника або законного володільця майна від будь-яких незаконних посягань. З огляду на це важоиве значення має вироблення критеріїв кримінально-правової характеристики таких правопорушень, подальшого удосконалення доктринальних положень кримінально-правової політики щодо охорони власності, що забезпечить належний захист відносин власності кримінально-правовими засобами.

Список використаних джерел

1. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікація від 17.07.1997. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
3. Кримінальний кодекс України. Закон, кодекс 5 квітня 2001 року № 2341-III (Редакція від 28.04.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1208>
4. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. К.: Алерта, 2013. 524 с.

**ВСТАНОВЛЕННЯ КОМПЛЕКТНОГО ЦІЛОГО
ЗА ОЗНАКАМИ, УТВОРЕНИМИ В РЕЗУЛЬТАТІ
СПІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ**

Віктор ГЕРІШЕНКО

*завідувач сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського НДЕКЦ МВС*

Кримінальне сьогодення досить сильно турбує суспільство як нашої країни так і інших. Для боротьби зі злочинністю створено чимало структурних підрозділів та задіяно досить багато технічних та інших ресурсів. Однією із ланок системи боротьби зі злочинами – є криміналістика. Дана галузь вносить суттєвий вклад в розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Однією з складових та початковою стадією, після події злочину, є огляд місця події.

При підготовці до злочину, його скоєнню та подальшому приховуванні слідів, нерідко відбувається розділення деяких об'єктів на окремі частини. Коло таких об'єктів надзвичайно різноманітне. Це і відокремлені частки знарядь та інструментів, і розбиті віконні шибки, посуд, розсіювачі фар, і розірвані (розділені) документи, і шматки деревини, пластмасових виробів, і частини одягу злочинців або потерпілих, і багато інших об'єктів. Під час огляду місця події, на вищевказані деталі злочину, органам досудового розслідування потрібно звернути увагу.

Залежно від стану об'єкта вони можуть бути розділені різними способами:

- руйнування (розколювання, розрізання, розривання і т.п.) – може зустрічатися для всіх об'єктів;
- роз'єднання на монолітні предмети (для складеного цілого) або на складові і монолітні частини для комплектного цілого.

У таких випадках для доказування певних фактів стоїть одне завдання: встановити, чи не є досліджувані об'єкти (уламки, обривки, частини одягу, аркуші паперу тощо) частинами одного предмета, одного цілого (комплектного цілого). Для його вирішення експерту мають бути подані всі вилучені частини передбачуваного єдиного (комплектного) цілого з точною вказівкою місця вилучення чи одержання кожної з них (або окремих груп частин).

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Залежно від механізму й характеру розділення цілого можна виділити два варіанти його встановлення за частинами: за наявності спільної лінії розділення; за її відсутності.

Для встановлення експертним шляхом взаємної належності частин за відсутності спільної лінії розділення між ними можуть використовуватись ознаки, що знаходяться на поверхні об'єктів або всередині них. Однак згадані ознаки не завжди можна добре побачити, тому іноді їх фотографують з використанням спеціальних прийомів контрастуючої фотографії. Порівняння ознак об'єктів найкраще проводити не безпосередньо, а на фотознімках.

До ознак, які дають змогу проводити ідентифікацію цілого за частинами за відсутності спільної лінії розділення, належать різноманітні смуги виробничого або експлуатаційного походження, неоднорідності, що розміщуються на відносно великих площах і мають чіткі межі, тріщини і мікро-тріщини, складки, ознаки організації внутрішньої структури різних виробів. Зокрема, такими конкретними ознаками є:

- на металевих виробах – сліди обробки інструментами, сліди гартування;
- в деревині – річні кільця (причому річні кільця можна екстраполювати (поширювати висновок, одержаних із спостереження над однією частиною явища, на іншу його частину) за відсутності досить значних ділянок стовбура дерева);
- на папері – «хмарність», складки, плями.

Експертне дослідження частин розділених виробів з паперу.

До об'єктів дослідження, в основному відносяться, в першу чергу розділені монолітні паперові вироби, якими є фрагменти розірваних або розрізаних листів паперу, а також частини різної друкарської продукції – усі види документів на паперових носіях, зошиті, книги, журнали, газети, накладні і тому подібне. При цьому слід мати на увазі, що зошит або книга може бути категорією складеного цілого, якщо розділення сторінок сталося без порушення їх цілісності, а в результаті розгинання сполучних скріпок.

Іноді вимагається встановити приналежність представлених грошових купюр чи інших аркушів паперу до певного комплекту. Стадія роздільного дослідження полягає у виявленні і описі особливості кожної з частин розділеного предмета. Їх також рекомендується заздалегідь пронумерувати, після чого в текстовій частині по черзі описується їх колір, відтінок, товщина, наявність глянцею і тому подібне.

Також слід мати на увазі, що деякі види паперу мають властивості флуоресценції, при освітленні її ультрафіолетовими променями. Якщо така властивість є про нього необхідно вказати, оскільки в процесі подальшого дослідження воно може мати значення. Обов'язково враховується наявність відбитків форм друкарень, а на паперових купюрах – колір і малюнок фонові сітки, водяні знаки і інші види захисту, складки, потертість, забруднення і тому подібне. У фрагментах друкарської продукції аналізується зміст тексту, стиль його викладу, номери сторінок, а також якщо є, виноска за текстом.

На стадії порівняльного дослідження комплектного цілого враховуються усі виявлені ознаки. У текстовій частині експертного висновку відбиваються ознаки, що виникли в процесі виготовлення, експлуатації, зберігання цього об'єкту і ті, які виникли в результаті розділення. За відсутності загальної лінії розділення, основна увага приділяється виробничим і експлуатаційним ознакам.

З метою повного і всебічного дослідження об'єктів, експерту необхідно провести дослідження в лабораторних умовах, де повинні бути різні прилади штучного освітлення, можливість дослідження об'єктів зі всіх сторін, зручні умови для здійснення фотографування високої якості та подальшої ілюстрації об'єктів дослідження.

Проблемним питанням є незначна кількість експертиз даного виду і відповідно слабкий досвід їх практичного виконання. Наряду з цим, також є досить обмежений перелік відповідних літературних джерел по даному виду «цілого». Підсумовуючи все вищезазначене, пропонуємо в рекомендація для слідчих та для інших уповноважених органів, у відповідному розділі дослідження цілого за частинами, акцентувати увагу на даному виді дослідження «комплектного цілого», що в подальшому сприятиме ширшому розвитку у даному напрямку експертизи та послідує розкритті злочинів.

Список використаних джерел

1. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» Київ 2015;
2. А.В. Кофанов, О.Г. Волошин, О.В. Літвінова. Трасологічні дослідження: курс лекцій. Київ 2010. 249 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ) В УКРАЇНІ

Оксана ЄВЧЕНКО

*начальник відділення Національної служби посередництва і примирення
в Черкаській області*

Актуальною проблемою сучасної науки трудового права є розробка ефективного галузевого механізму забезпечення права на вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), яке відповідно до частини другої ст. 2 Кодексу законів про працю України [1] належить до основних прав працівника.

У ст. 44 Конституції України вперше у національному законодавстві було проголошено право працюючих на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів [2]. Конституцією передбачено, що порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів в Україні розпочалося з прийняттям Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року [3]. Цей Закон визначив «правові та організаційні засади функціонування системи заходів по вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів) і спрямований на здійснення взаємодії сторін соціально-трудова відносин у процесі врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів), що виникли між ними». Відповідно до частини першої ст. 1 зазначеного Закону України «встановлені Законом норми поширюються на найманих працівників та організації, створені ними відповідно до законодавства для представництва і захисту їхніх інтересів, і на власників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також на організації власників».

Відповідно до статті 2 цього ж Закону, під колективним трудовим спором розуміють розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин щодо встановлення умов праці, укладання та виконання колективного договору (угоди) або застосування законодавства про працю.

Сторонами вказаного спору є колектив найманих працівників або окремі категорії найманих працівників, профспілки або їх об'єднання та роботодавець, об'єднання роботодавців або їхні представники.

Предметом колективного трудового спору є встановлення нових або зміна існуючих умов праці, укладання та виконання колективного договору (угоди), а також застосування законодавства про працю.

За рівнем виникнення і вирішення колективні трудові спори поділяються на:

- виробничі – на рівні підприємства, установи чи організації;
- галузеві і територіальні – на рівні однієї або кількох галузей чи окремої адміністративно-територіальної одиниці, якщо участь у спорі беруть наймані працівники більшості підприємств галузі або адміністративно-територіальної одиниці;
- національні – на рівні держави, якщо участь у спорі беруть наймані працівники більшості регіонів України (областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя).

Процедура розгляду колективних трудових спорів складається з 2 стадій (етапів).

На першій стадії колективні трудові спори вирішуються за допомогою примирних процедур. Сюди відноситься розгляд спору примирними комісіями і трудовими арбітражами. На стадії примирних процедур до участі у вирішенні спору можуть залучатися незалежні посередники і представники Національної служби посередництва і примирення.

Другою стадією вирішення колективних трудових спорів є проведення страйку.

Таким чином, колективні трудові спори, на відміну від індивідуальних – це спори непозовного провадження між найманими працівниками, трудовим колективом (профспілкою) і роботодавцем, в яких йдеться про зіткнення інтересів сторін трудових правовідносин. А тому, до таких спорів застосовується примирно-третейський порядок вирішення. У такому разі до врегулювання колективного трудового спору залучаються примирна комісія, незалежний посередник, трудовий арбітраж та Національна служба з посередництва і примирення. У той же час, варто пам'ятати, що Національна служба посередництва та примирення у процесі врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів) не ухвалює рішень, які б зобов'язували сторони конфлікту до вчинення певних дій чи прийняття рішень або ж навпаки, ставали на заваді намірам сторін щодо врегулювання колективного трудового спору. Її завдання у цих правовідносинах полягає власне у тому, щоб допомогти, сприяти вирішити колективний трудовий спір

(конфлікт), примирити сторони, тобто власне у посередництві, що вочевидь не передбачає ухвалення правових актів зобов'язального характеру.

Діючий механізм вирішення колективних трудових спорів має ряд проблем, серед яких:

- Необхідність законодавчого визначення/врегулювання понять «позасудовий», «досудовий».
- Необхідність законодавчого закріплення понять «спори про право» та «спори про інтереси», що передбачає різні процедури вирішення спорів. Уточнення поняття «спори про право».
- Право на судовий захист спорів «про право».
- «Посередництво» не тотожне з «медіацією». Необхідність трансформації «незалежного посередника» в «трудового медіатора».
- Необхідність регулювання «права на страйк». Гармонізація прав сторін соціального діалогу, в т.ч. шляхом запровадження локауту.

Тому, наразі, виникла необхідність прийняття нового Закону України, який врегулює зазначені питання. На підставі п. 48 Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 [4], з метою приведення чинного законодавства України у відповідність з міжнародними стандартами, наказом Національної служби посередництва і примирення була утворена Робоча група з розробки нового Законопроекту. До складу групи увійшли представники сторін соціального діалогу, фахівці Національної служби посередництва і примирення, українські і міжнародні експерти. Було проведено 56 засідань робочої групи, під час яких підготовлено проект Закону «Про колективні трудові спори» [5], а в – подальшому – організовано численні його обговорення. Проект Закону опублікований на офіційній сторінці Національної служби посередництва і примирення.

Законопроектом визначено організаційно-правові засади, порядок і способи вирішення колективних трудових спорів шляхом вирішення існуючих проблем:

- необхідність законодавчого розподілу колективного трудового спору (КТС) на «спори про права» та на «спори про інтереси» та визначення шляхів їх вирішення;
- оновлення інституту «страйк»;
- розширення інституту альтернативних способів вирішення колективних трудових спорів;

- порядку повідомної реєстрації та вирішення КТС (конфлікту);
- необхідність посилення відповідальності сторін КТС (конфлікту) за ухилення від примирних процедур і невиконання рішень примирних органів;
- проблеми з оплатою послуг з посередництва і трудового арбітражу;
- необхідність трансформації «незалежного посередника» в «трудового медіатора» тощо.

Перевагами проекту Закону «Про колективні трудові спори» для роботодавців є розвиток соціального діалогу шляхом збільшення ролі переговорів, як обов'язкового етапу вирішення колективних трудових спорів, посилення ролі колективних угод (договорів), можливість правового регулювання колективних трудових спорів в колективних угодах (договорах), спрощення процедури вирішення колективних трудових спорів, управління соціальними конфліктами шляхом розвитку інституту трудової медіації тощо.

Натомість перевагами для працівника є підвищення значимості профспілок як сторони колективного трудового спору, що може представляти інтереси працівників, можливість для сторін обирати процедуру вирішення колективного трудового спору, залучати осіб, яким довіряють, спрощений порядок реєстрації колективного трудового спору, чітка регламентація юридичної відповідальності за порушення порядку вирішення колективного трудового спору.

Переваги проекту Закону «Про колективні трудові спори» для держави – це імплементація в національне законодавство міжнародних стандартів і найкращого досвіду демократичних країн; розвиток соціального діалогу шляхом збільшення ролі переговорів та положень колективних угод; управління соціальними конфліктами шляхом розвитку інституту трудової медіації; розвантаження судів шляхом стимулювання звернення сторін до примирних процедур, трудового арбітражу.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Конституція України. URL: <http://surl.li/gdyl>
3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Національна стратегія у сфері прав людини: указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
5. Про колективні трудові спори: проект Закону України. URL: <http://surl.li/lnskw>

**ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ КАНАБІНОЇДІВ:
НА ПРИКЛАДІ РЕЧОВИН ADB-BUTINACA,
4-CYANO-CUMYL-BUTINACA ТА MDMB-4-en-PINACA**

Дмитро ШИНКАРЕНКО

*завідувач сектору ДНЗПРАП відділу ДМРВ
Черкаського НДЕКЦ МВС*

Роман ЦИНДА

головний судовий експерт Черкаського НДЕКЦ МВС

Любов ДОРОШЕНКО

старший судовий експерт Черкаського НДЕКЦ МВС

Синтетичні канабіноїди – синтетичні агоністи канабіноїдних рецепторів. Це речовини, які проявляють характерну для канабісу психотропну дію, за рахунок їх зв'язування з канабіноїдними рецепторами (CB₁ чи CB₂), які присутні в організмі людини. До синтетичних канабіноїдів, на відміну від природніх – тетрагідроканабінолу та канабідіолу, відносять різні структурно відмінні сполуки, а також їх аналоги та похідні [1].

У період з 2017 року помічено тенденцію до значного збільшення на ринку нелегального продажу наркотиків синтетичних канабіноїдів, що підлягають заходам контролю на території України, а також їх аналогів, гомологів, тощо. Серед вказаних значну кількість в експертній практиці займають такі синтетичні канабіноїди, як MDMB-4en-PINACA, 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA та ADB-BUTINACA.

Згідно з «Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000, відповідно до таблиці I, списку № 2 – 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA та MDMB-4en-PINACA віднесені до особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено. ADB-BUTINACA є ізомером речовини AB-PINACA, а тому згідно з приміткою до таблиці I, списку № 2 «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» – «ізомери та стереоізомери перелічених у ньому психотропних речовин (якщо вони окремо не виключені) у разі, коли існування таких ізомерів та стереоізомерів можливе – віднесені до таблиці I, списку № 2 – особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено». Але слід наголосити, що остаточне віднесення (чи не віднесення) речовини ADB-BUTINACA до наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів

знаходиться виключно в компетенції Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками МОЗ України.

У зв'язку з викладеним вище, перед експертами все частіше постає необхідність в якісній ідентифікації вказаних речовин з урахуванням схожих властивостей вказаних речовин, а також їх кількісне визначення.

Аналітичний підхід, призначений для ідентифікації досліджуваних речовин, передбачає використання декількох не пов'язаних між собою методів.

Підготовка проб до аналізу

Перед початком дослідження від речовин відбирали репрезентативні наважки масою по 0.100 г, заливали метанолом об'ємом по 1 см³ та проводили екстракцію на ультразвуковій ванні впродовж 30 хв. Отримані метанольні екстракти фільтрували, переносили до окремих скляних віал та проводили подальше дослідження.

Дослідження методом тонкошарової хроматографії

Для проведення дослідження попередньо приготовані екстракти, а також розчини стандартних зразків, наносили на стартову лінію хроматографічної пластини «DC-Fertigfolien ALUGRAM Xtra SIL G/UV₂₅₄». Хроматографування проводили в системах [1]: н-гексан : діетиловий ефір (2:1), толуол : діетиламін (9:1), етилацетат : хлористий метилен : метанол : 25% аміак (18.5:18:3:1), метанол: 25% аміак (100:1.5).

З метою детектування хроматографічних зон досліджуваних речовин пластинки оглядали в УФ променях кварцової лампи при довжинах хвиль 254 нм та 312 нм, виявляючи при цьому зони гасіння флуоресценції УФ-випромінювання. Далі пластинки проявляли за допомогою розчину Драгендорфа. Орієнтовні значення коефіцієнтів хроматографічної рухливості (Rf) для пластин «DC-Fertigfolien ALUGRAM Xtra SIL G/UV₂₅₄» наведені в таблицях 1–3.

Таблиця 1. Орієнтовні значення Rf для ADB-BUTINACA

Системи розчинників	ADB-BUTINACA				
	Rf	Забарвлення – прояв. реактив Драгендорфа	Rf	Флуоресценція при 254 нм	Флуоресценція при 312 нм
I	–	–		–	–
II	0.31	Коричневе	0.31	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
III	0.68	Коричневе	0.68	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
IV	0.90	Коричневе	0.90	зелено-фіолетова	темно-фіолетова

Таблиця 2. Орієнтовні значення Rf для 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA

Системи розчинників	4-Cyano-CUMYL-BUTINACA				
	Rf	Забарвлення – прояв. реактив Драгендорфа	Rf	Флуоресценція при 254 нм	Флуоресценція при 312 нм
I	0.04	коричневе	0.04	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
II	0.61	коричневе	0.61	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
III	0.80	коричневе	0.80	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
IV	0.90	коричневе	0.90	зелено-фіолетова	темно-фіолетова

Таблиця 3. Орієнтовні значення Rf для MDMB-4en-PINACA

Системи розчинників	MDMB-4en-PINACA				
	Rf	Забарвлення – прояв. реактив Драгендорфа	Rf	Флуоресценція при 254 нм	Флуоресценція при 312 нм
I	0.25	коричневе	0.25	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
II	0.72	коричневе	0.72	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
III	0.80	коричневе	0.80	зелено-фіолетова	темно-фіолетова
IV	0.90	коричневе	0.90	зелено-фіолетова	темно-фіолетова

Наведені значення можуть змінюватися в залежності від умов навколишнього середовища (вологості та температури повітря), партій реактивів, хроматографічних пластин та інших факторів.

У ході проведеного дослідження нами встановлено наступне:

- система I не задовольняє умови дослідження для речовини ADB-BUTINACA;

- система IV не задовольняє умови дослідження – Rf досліджуваних синтетичних каннабіноїдів близькі за значеннями;

- системи II та III задовольняють умовами дослідження – Rf досліджуваних синтетичних каннабіноїдів значно відрізняються за значеннями;

- гасіння флуоресценції УФ-випромінювання під час попереднього детектування хроматографічних зон досліджуваних речовин найкраще проявляється при довжині хвилі УФ випромінювання 312 нм;

- в зв'язку з тим, що вказані синтетичні каннабіноїди мають схожу структурну будову, якісна ідентифікація методом ТШХ ускладнюється.

Дослідження методом молекулярного абсорбційного аналізу

Для визначення УФ-спектрів 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA, ADB-BUTINACA та MDMB-4en-PINACA розчини речовин поміщували до кварцових кювет та реєстрували УФ-спектри на спектрометрі THERMO «HELIOS γ».

Отримані в ході дослідження УФ-спектри ADB-BUTINACA, 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA та MDMA-4en-PINACA очікувано мають схожий вигляд, за рахунок схожих структурних особливостей, що унеможливило використання методу для якісної ідентифікації вказаних речовин.

Дослідження методом газової хромато-мас-спектрометрії

Для проведення дослідження попередньо отримані екстракти досліджували за допомогою газового хроматографа Shimadzu GC 2010 Plus з мас-селективним детектором (МСД) GCMS-QP2020 EI за наступних умов: хроматографічна колонка J&W, HP-5MS (30.0 м * 0.250 мм * 0.25 мкм); температурна програма термостата - початкова температура 240°C (тримати 1 хв.) нагрів 10 °С/хв. до 300 °С (тримати 4 хв.); режим вводу проби: з поділом потоку (Split 20:1); газ-носіє – гелій; об'єм проби – 1 мкл; режим роботи МСД – за повним іонним струмом (TIC). При тих же умовах проводили дослідження стандартних зразків ADB-BUTINACA, 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA та MDMA-4en-PINACA.

У результаті проведеного дослідження на хроматограмах об'єктів виявлено: пік речовини з часом утримання RT = 5.61 хв., мас-спектр якої ідентифіковано як MDMA-4en-PINACA, пік речовини з часом утримання RT = 6.45 хв., мас-спектр якої ідентифіковано як ADB-BUTINACA та пік речовини з часом утримання RT = 10.06 хв., мас-спектр якої ідентифіковано як 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA.

Кількісне визначення досліджуваних речовин проводили методом газової хроматографії по методу співвідношення площі піку речовини та стандартної речовини з точно визначеною концентрацією.

Список використаних джерел

1. Рекомендуютые методы обнаружения и анализа агонистов рецепторов синтетических каннабиноидов в изъятых материалах. Руководство для национальных лабораторий экспертизы наркотиков: Организация Объединенных Наций. Секция лабораторного и научного обеспечения Организации Объединенных Наций, Управление по наркотикам и преступности, Вена. ST/NAR/48 – Нью-Йорк, 2014.
2. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 6 травня 2000 року № 770.
3. Варгузов В. В., Барікова О. М., Посільський О. О., Дуброва С. А. Дослідження синтетичних канабіноїдів: метод.реком. Київ, ДНДЕКЦ, 2011. 22 с.
4. Product Description ADB-BUTINACA Item №. 29350. URL: <https://www.caymanchem.com/product/29350/adb-butinaca> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Product Description 4-Cyano-CUMYL-BUTINACA Item №. 20194. URL: <https://www.caymanchem.com/product/20194> (дата звернення: 20.11.2023).
6. Product Description MDMA-4en-PINACA Item №. 26097 URL: <https://www.caymanchem.com/product/26097> (дата звернення: 20.11.2023).

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ
ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ
ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ**

Дмитро СЕМЕНЕНКО

*завідувач сектору дактилоскопічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

Ольга ВАСІЮРА

*головний судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

Серед усього спектру матеріальних слідів злочинів, які виявляються у процесі провадження слідчих заходів і передусім огляду місця події, особливе місце займають сліди рук. Це пов'язано з тим, що людина взаємодіє з предметами за допомогою рук, торкаючись предметів пальцями і долонними поверхнями. Відсоток вилучення слідів папілярних візерунків залишається стабільно високим і становить понад 50 % від загальної кількості слідів, що вилучаються з місця події [1, с. 3]. У зв'язку з цим призначається велика кількість дактилоскопічних експертиз, спрямованих на ототожнення осіб за слідами рук. Сучасна дактилоскопія ґрунтується на трьох таких властивостях: індивідуальність, незмінність та відновлюваність [2, с. 14].

Відповідно до статті 242 КПК України – експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу (Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи), якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [3, с. 192–193].

Запитання, які ставляться експерту, повинні бути конкретними, ясними, не допускають можливості їхнього двоякого тлумачення, взаємопов'язаними, логічно послідовними, а також самі запитання та висновок щодо них, не можуть виходити за межі спеціальних знань особи, якій доручено проведення експертизи. Вирішуючи питання, які об'єкти мають бути представлені на дактилоскопічну експертизу для вирішення

ідентифікаційної задачі, необхідно виходити з основ криміналістичної ідентифікації, що є процес встановлення людей, предметів, тварин та інших об'єктів щодо відображення їх зовнішньої будови.

Криміналістична ідентифікація характеризується такими специфічними ознаками:

- її об'єкти – індивідуально визначені тіла, які мають стійку зовнішню будову;
- вона здійснюється за відображенням стійких властивостей об'єктів, що ідентифікуються;
- її можливості реалізуються у процесі розкриття, розслідування злочину та судового розгляду справи.

Криміналістична ідентифікація – це процес встановлення індивідуальної тотожності об'єктів, які мають значення для розслідування злочину або розгляду кримінальної справи. На відміну від ідентифікації в інших науках, у криміналістиці факт тотожності або її відсутності встановлюється з обов'язковим додержанням кримінально-процесуальних норм. Ідентифікація може бути здійснена за умови, якщо є дві категорії об'єктів: сам об'єкт, тотожність якого встановлюється, або його зразки, тобто спеціально отримані відображення його ознак та відображення (у вигляді слідів, інформаційних об'єктів тощо); що виникли під час здійснення події, що розслідується, або за інших обставин, що мають відношення до його учасників. Через це у криміналістиці виділяють два об'єкти ідентифікації [4, с. 58–59]:

1) ідентифікований (тотожний) – об'єкт, тотожність якого встановлюється. В об'єкті, що ідентифікується, вивчаються властивості, властиві йому самому. Ідентифіковані об'єкти поділяються на ті, що шукаються і перевіряються:

- об'єкт, що шукає, характеризує безпосередньо завдання доведення, що полягає у встановленні одиничного матеріального об'єкта;
- об'єкт, що перевіряється, передбачається шуканим і піддається порівняльному дослідженню з метою тотожності;

2) ідентифікуючий (тотожний) – об'єкт, за допомогою якого встановлюється тотожність. Ідентифікуючих об'єктів може бути декілька. В об'єкті, що ідентифікує, предметом дослідження є властивості іншого, відображеного в ньому об'єкта (тобто ідентифікованого).

Як об'єкти дактилоскопічної експертизи, спрямованої на вирішення ідентифікаційних завдань, виступають сліди шкірного покриву людини,

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

вилучені з місця події; копії шкірного покриву людини та їх моделі; фотографії шкірного покриву та папілярних візерунків; зразки для порівняльного дослідження. На експертизу може бути представлено предмети чи його частини, з ймовірними слідами рук; дактоплівки та інші матеріали зі слідами рук (копіями); зліпки з об'ємних слідів рук; фотографії, відеозаписи, цифрові носії із зображеннями слідів рук.

Як зразки для порівняльного дослідження надаються дактилоскопічні карти підозрюваних, потерпілих, непізнаних трупів, осіб, які приховують свої біографічні дані; предмети зі слідами рук, що належать достеменно встановленим особам; зліпки з об'ємних експериментальних слідів, залишених підозрюваними [5, с. 98]. В наданих дактилоскопічних картах у відбитках та відтисках пальців та долонь рук повинні бути достатньо чітко відображені ділянки папілярних узорів, що надасть можливість визнати дану дактилокарту придатною для проведення по ній порівняльного дослідження.

Варто зазначити, що згідно із ч. 4 ст. 69 КПК України, експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Особа, яка призначає експертизу, має надати зразки для порівняльного дослідження – дактилоскопічну карту.

Усі об'єкти дактилоскопічної експертизи (особливо це стосується об'єктів з ймовірними слідами рук на їх поверхнях) повинні бути упаковані належним чином, а саме: упаковка об'єкта має бути надійною, виключати можливість втрати, ушкодження, зміни основних властивостей або зовнішнього вигляду об'єкта, забезпечити транспортування та доставку об'єкта на експертизу у незмінному вигляді. Сам спосіб упакування об'єкта повинен повністю убезпечувати його зовнішні поверхні від можливих контактів з внутрішніми поверхнями упаковки та в повній мірі відповідати вимогам упакування об'єктів для збереження слідів дактилоскопічного походження. Важлива наявність відповідного пояснювального напису на упаковці (перелік предметів, час та місце їх вилучення, у якій справі та ін.).

Даючи експерту дозвіл на застосування руйнівних методів дослідження, слід розуміти, що експерт навіть за наявності даного дозволу спочатку застосовує неруйнуючі методи дослідження, якщо це можливо при проведенні даного дослідження. При неможливості провести дослідження неруйнуючими методами, експерт за наявності дозволу в постанові про призначення експертизи має право застосувати руйнуючий метод дослідження. За відсутності дозволу на застосування руйнуючих методів

дослідження, експертом буде направлено відповідне клопотання особі, яка призначила дактилоскопічну експертизу. У разі незадоволення направленою клопотання експерт проводить лише ті дослідження, які можна провести, використовуючи неруйнуючі методи дослідження, в іншій частині формує відповідь про неможливість дати відповідь на поставлене питання, у зв'язку з відсутністю відповідного дозволу на застосування руйнівних методів.

Таким чином, при призначенні дактилоскопічної експертизи, спрямованої на вирішення ідентифікаційних завдань, особливу увагу слід приділити об'єктам, що направляються на експертизу та на наявність якісних зразків для проведення порівняльного дослідження (дактилоскопічної карти).

Список використаних джерел

1. Пономарев В. В. Методические и организационные основы исследования папиллярных узоров при их фрагментарном отображении в следах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Пономарев ; Московский университет МВД России. Москва, 2009. 28 с.
2. Криміналістичне дослідження слідів рук: науково-практичний посібник/ За ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Атіка, 2000. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В., Тимошенко П.Ю., Чорнобай Л.М.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Технологические основы судебно-экспертной деятельности (участие специалиста в процессуальных и непроцессуальных действиях) : учеб. пособ. / В. М. Бушков [и др.] ; под ред. В. А. Юматова. Нижний Новгород: Нац. исслед. НГУ, 2012. 441 с.
5. Корноухов В. Е. Дактилоскопическая экспертиза: современное состояние и перспективы развития: монография / В. Е. Корноухов, Ю. Ю. Ярослав, Т. В. Яровенко. Москва : Норма, Инфра-М, 2015. 319 с.

«ВЕЛИКА БРЕХНЯ НАШОГО ЧАСУ»: КОСТЯНТИН ПЕТРОВИЧ ПОБЕДОНОСЦЕВ ПРО ДЕМОКРАТІЮ

Сергій ДЖОЛОС

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

У сучасності ідеї народовладдя набули поширення у багатьох країнах світу. Разом із тим, на превеликий жаль, далеко не всі держави, що стали на шлях демократичного розвитку, зуміли досягти істотного прогресу у політико-правовій, економічній, соціальній та культурній сферах життя

суспільства. Це дає підстави замислитися над питанням, чи дійсно демократія є надзвичайно ефективною моделлю організації влади та суспільно-політичного буття? Які основні недоліки їй притаманні та які заходи необхідно вжити для їх здолаття?

Зауважимо, що з часів виникнення ідей демократії в Античній Греції, їй було дано безліч найрізноманітніших оцінок – від відвертих панегіриків до досить жорсткої критики. Тож, у даному контексті, в межах цієї праці, ми плануємо більш детально зупинитися на творчій спадщині відомого юриста, мислителя і державного діяча другої половини ХІХ – початку ХХ ст., доктора цивільного права, професора, обер-прокурора Святійшого Синоду, дійсного таємного радника Костянтина Петровича Победоносцева (1827–1907), який піддає демократію нищівній критиці.

В цьому контексті, необхідно мати на увазі, що Російська державність впродовж практично всього свого існування відрізнялася яскраво вираженим антидемократичним змістом. Так, за часів Російської імперії процвітали самодержавство і кріпосництво (останнє – до 1861 р.), які, свого часу, критикував ще О. М. Радищев (1749–1802) [1]. СРСР весь час балансував між тоталітаризмом і авторитаризмом. Схожі тенденції помітні й у сучасній Росії.

Разом із тим, деспотична сутність Російської державності може бути пояснена за допомогою теорії географічного детермінізму, що була викладена видатним французьким мислителем-просвітником ХVІІІ ст. бароном Ш.Л. де Монтеск'є (1689–1755) в його безсмертній праці «Про дух законів» (1748 р.). Філософ вказує: «невеликі держави за своєю природою повинні бути республіками, держави середнього розміру – підкорятися монарху, а великі імперії – перебувати під владою деспота» [2, с. 113], оскільки «Великі розміри імперії – передумова для деспотичного управління. Потрібно, щоб віддаленість місць, куди розсилаються накази правителя, врівноважувалася швидкістю виконання цих наказів; щоб перешкодою, що стримує недбалість з боку начальників віддалених областей і їх чиновників, служив страх; щоб втіленням закону була одна людина; щоб закон безперервно змінювався з урахуванням різноманітних випадковостей, чисельність котрих завжди збільшується по мірі розширення кордонів держави» [2, с. 113].

Тож, необхідно визнати, що Росія, як найбільша держава світу, була, є і буде деспотією. При цьому, здатність певної держави включити до свого складу великі території та об'єднати безліч різноманітних народів, що на них

проживають, у свою чергу, свідчить про певний рівень організації та управління (що необхідно брати до уваги). Очевидно, що вищезазначене «включення» й «об'єднання» далеко не завжди здійснювалися за допомогою методів переконання і заохочення, скоріше навіть навпаки. Тож, не випадково Л. Гумплович зазначав, що саме сила є першочерговою основою існування будь-якого державного ладу та порядку у суспільстві, адже «Історія не дає нам жодного прикладу, де би держава виникла не за допомогою насильства, а якось інакше» [3, с. 47, 71], при цьому, «тільки по відношенню до завойовницького походження держав вчені посилаються на історію і таким чином визнають його історично достовірним, а інші способи виникнення, нібито очевидні самі по собі, допускаються без історичних доказів» [3, с. 49].

Таким чином, антидемократична сутність політичної думки і державності Росії, що ґрунтується на силі і насильстві, а також сваволі, якщо не деспотизмі влади, певною мірою, впливає з самої природи.

Тож, не випадково, К. П. Побєдоносцев не сприймає демократію та називає її «Великою брехнею нашого часу» [4]. Мислитель стверджує: «Утворення, засноване на брехливій основі, не може бути іншим, ніж брехливе... Однією з найбільш брехливих політичних основ є основа народовладдя, та, на жаль, поширена з часів французької революції ідея, що всяка влада походить від народу і має початок у волі народній» [4, с. 38].

К. П. Побєдоносцев зазначає: «За смислом парламентської фікції, представник відмовляється у своєму званні від особистості і повинен служити вираженням волі та думки своїх виборців; а в дійсності виборці – в самому акті обрання відмовляються від всіх своїх прав на користь обраного представника. Перед виборами кандидат, у своїй програмі та у промовах своїх, посилається постійно на вищезгадану фікцію: він твердить все про благо суспільне, він ніхто інший як слуга та печальник народу, він про себе не думає і забуде себе і свої інтереси заради інтересу суспільного. І все це – слова, слова, одні слова, тимчасові сходинки сходів, які він будує, щоб піднятися куди потрібно і потім скинути непотрібні сходинки. Тут вже не він стане працювати на суспільство, а суспільство стане знаряддям для його цілей» [4, с. 41–42].

Мислитель вказує, що брехня наскрізь пронизує вибори, партії, агітацію, відповідальне міністерство і т.д. Кандидат виступає перед виборцями і намагається їх переконати, що він, як ніхто інший, гідний їх довіри. Кандидат лестить натовпу і підлаштовується під його схильності та

інстинкти. За Побєдоносцевим, вибори – це все більше накопичення брехні, тож чи може людина, що набрехала у гонитві за владою на виборах, потім раптом стати чесним і безкорисливим представником свого округу? [5, с. 303].

Зауважимо, що про корисливі мотиви кандидатів свідчить вже той факт, що виборчі перегони (зокрема, й у сучасній Україні) пов'язані з великими матеріальними витратами, компенсувати які переможець, очевидно, намагатиметься за рахунок корупції і хабарництва, зловживання владою і службовим становищем. Тож, демократично сформована влада є апріорі клептократичною.

Загалом, не випадково, К. П. Побєдоносцев акцентує: «Ідея народовладдя є великою брехнею нашого часу, оскільки маса населення, покликана до розробки програми державного управління, не здатна до широких узагальнень теоретичного характеру, що ґрунтуються на вивченні фактів та явищ життя, і, будучи безсилою у справі законодавства і управління, підкоряється вождям, які здатні красиво говорити, захоплювати натовп, а часом і підтасовувати думку і волю народу. Звідси зрозуміла і загроза. За надзвичайної обмеженості розуму, безмежного розвитку егоїзму та самої злоби, за низькості та безчесності спонукань, людина з сильною волею може стати керівником партії і стає тоді керуючим, пануючим головою зборів, хоч би до них належали люди, які далеко перевершують його розумовими та моральними якостями. Люди ж честі та обов'язку, як правило, не красномовні, не здатні нанизувати галасливі та банальні фрази. Вони розкривають себе і власні сили свої на робочому місці, або у вузькому колі однодумців» [6, с. 2436].

Крім того, мислитель підмічає, що «Вибори жодною мірою не виражають волю виборців. Представники народні не обмежуються поглядами та думками виборців, але керуються власним свавільним розсудом або розрахунком, співвіднесеним з тактикою противної партії. Міністри в дійсності самовладні; і скоріше, вони гвалтують парламент, ніж парламент їх гвалтує. Вони одержують владу та втрачають владу не через волю народну, але тому, що їх ставить до влади або усуває від неї могутній особистий вплив або вплив сильної партії. Вони володіють всіма силами та багатствами нації на свій розсуд, роздають пільги і милості, утримують багато нероб за рахунок народу, – і, при цьому не бояться жодного осуду, якщо володіють більшістю в парламенті, а більшість підтримують –

роздачею всілякої благостині з рясної трапези, котру держава віддала їм у розпорядження. В дійсності міністри настільки ж безвідповідальні, як і народні представники. Помилки, зловживання, свавільні дії – щоденне явище в міністерському управлінні...» [4, с. 40].

К. П. Победоносцев продовжує: «Таким є складний механізм парламентського лицедійства, таким є образ великої політичної брехні, що панує у наш час. За теорією парламентаризму, має панувати розумна більшість; на практиці панують п'ять-шість ватажків партії; вони, змінюючись, оволодівають владою. За теорією, ідея утверджується зрозумілими доводами під час парламентських дебатів; на практиці – вона зовсім не залежить від дебатів, але направляється волею ватажків та міркуваннями особистого інтересу. За теорією, народні представники мають на увазі лише народне благо; на практиці – вони, під приводом народного блага, і за його рахунок, мають на увазі переважно особисте благо своє та друзів своїх. За теорією – вони повинні бути з кращих, найбільшлюбимих громадян; на практиці – це найбільш честолюбні та нахабні громадяни. За теорією – виборець віддає голос за свого кандидата тому, що знає його та довіряє йому; на практиці – виборець віддає голос за людину, котру в більшості випадків зовсім не знає, але про котру розказано йому промовама та криками зацікавленої партії. За теорією – справами у парламенті управляють та рухають – досвідчений розум та безкорисне почуття; на практиці – головні рушійні сили тут – рішуча воля, egoїзм та красномовство» [4, с. 48–49].

Зауважимо, що в різні епохи постать К.П. Победоносцева оцінювалася по-різному. За часів царату, в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона» його називали «державною людиною, що брала за останні 20 років видатну участь у вищому державному управлінні» [7, с. 951]. Натомість, у радянські часи К.П. Победоносцева вважали реакціонером, таким собі «сатрапом і душителем свободи». З кінця ХХ ст. його все частіше просто почали називати мислителем консервативного толку.

Водночас, слід згадати доволі цікаву епіграму, складену сучасником К. П. Победоносцева, відомим поетом і письменником Л. М. Трефолєвим (1839-1905), у формі логогрифу [8, с. 147]:

*«Победоносцев – для синода,
Обедоносцев – для двора,
Бедоносцев – для народа
І Доносцев – для царя».*

Таким чином, підсумовуючи викладене, необхідно вказати, що, за вченням К.П. Побєдоносцева, демократія є «великою брехнею нашого часу», оскільки: а) маса населення, нездатна до широких теоретичних узагальнень і безсила у справі державного управління та законодавства, підкорюється красномовним і рішучим, але безчесним, скудоумним та егоїстичним вождям; б) у результаті виборів виборці, фактично, зрікаються своїх прав на користь обраного представника (котрого вони зовсім не знають), який перед виборами нахабно їм бреше, а після них – цинічно використовує здобуту владу в особистих цілях; в) вибори не виражають волю виборців, а обрані представники не обмежені у своїй діяльності волею народу, але навпаки керуються власним розрахунком та сваволею; г) міністри й обрані народні представники не бояться жодного осуду, якщо мають більшість у парламенті, тож, вони паразитують, свавільничають, зловживають і купують підтримку за рахунок держави і народу тощо.

Водночас, зауважимо, що демократія, як і будь-яка інша модель організації суспільно-політичного буття, виникає за певних умов на певному етапі розвитку для вирішення певних завдань суспільства. Тож, очевидно, у зв'язку зі зміною обстановки, рано чи пізно, на зміну їй мають прийти інші моделі. Тож, на нашу думку, важливими засадами удосконалення демократичного механізму слід вважати запровадження аристократично-меритократичного правління, цензового пасивного виборчого права, двопартійної системи і непрямих виборів (які певною мірою компенсують некомпетентність народних мас за рахунок елітарності колегії виборщиків) тощо.

Список використаних джерел

1. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву. Вольность. Санкт-Петербург: Санкт-петербургское отделение издательства «Наука», 1992. 672 с.
2. Монтескье Ш.Л. О духе законов. Москва: Мысль, 1999. 672 с.
3. Гумплович Л. Общее учение о государствѣ. Санкт-Петербургъ, 1910. 516 с.
4. Побѣдоносцевъ К.П. Великая ложь нашего времени // Московскій сборникъ. Изданіе К.П. Побѣдоносцева. Москва: Синодальная типографія, 1901. С. 38-62.
5. Крестовская Н. Н., Цвиркун А. Ф. История учений о государстве и праве: курс лекций. Харьков: Одиссей, 2007. 376 с.
6. Побѣдоносцевъ Константинъ Петровичъ // Полный православный богословскій энциклопедическій словарь: в 2 т. Санкт-Петербургъ: Издательство П.П. Сойкина, 1913. Т. 2. С. 2434-2439.
7. Побѣдоносцевъ Константинъ Петровичъ // Энциклопедическій словарь / Издатели Ф.А. Брокгаузъ, И.А. Ефронъ. Санкт-Петербургъ: Типографія Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1898. Томъ XXIII-А : Петропавловскій – Поватажное. С. 951–954.
8. Квятковский А. Поэтический словарь. Москва, Сов. энциклопедия, 1966. 375 с.

**УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ:
ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ**

Сергій ТАРАНЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Відомо, що конституційним обов'язком кожного громадянина є сплата податків і зборів в порядку і розмірах, встановлених законом (частина перша статті 67 Конституції України [1]). Разом із тим треба відмітити, що це ключове питання регулює Податковий кодекс України [2]. Де система оподаткування являє собою сукупність податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і внесків до державних цільових фондів, які справляються в установленому Податковим кодексом України порядку. На жаль в умовах сучасних українських реалій часто трапляються випадки, коли громадяни та суб'єкти господарської діяльності не сплачують податки вчасно або не в повному обсязі, причини бувають різні як допущення помилок, так і недбале ставлення до виконання громадянського обов'язку. Додамо також, що за несплату податків передбачена юридична відповідальність. Але як запобігти їй, і що робити в цій складній ситуації?

У цьому аспекті на нашу думку одним із першочергових завдань має бути перетворення обов'язку громадянина сплачувати податки у факт суспільної свідомості. Поза всяким сумнівом це завдання не може бути вирішене самостійно без врахування аналітичних досліджень повсякденної юридичної практики правоохоронних органів у якій викрито найбільш поширені схеми ухилення від оподаткування ПДВ тим чи іншим шляхом. Наприклад шляхом проведення безтоварних операцій, де учасниками зазначених схем є підприємства різних галузей економіки України. Водночас в ході дослідження було виявлено, що найчастіше постачальниками так званого паперового кредиту є імпортери, підприємства торгівлі, які реалізують товар за готівку без відображення в бухгалтерському обліку та мають надлишок податкового кредиту[3].

Слід додати і таке, що існуючий механізм ухилення від сплати податків полягає в тому, що підприємства реального сектору економіки укладають так звані фіктивні угоди на поставку товарів або надання послуг. До речі, походження цих товарів або надання послуг не відслідковується по ланцюгу

постачання. Крім того у таких випадках в подальшому неіснуючі товарно-матеріальні цінності не реалізуються, а лише обліковуються на запасах підприємства. Слід відмітити при цьому таку особливість, що використання так званого паперового кредиту відрізняються в залежності від галузі та специфіки господарської діяльності товариства. Щоб не бути голослівним зазначимо для прикладу мова йдеться про підприємства будівельної сфери які здійснюють придбання у великих обсягах товарно-матеріальні цінності, які, на перший погляд, можуть використовуватись при виконанні будівельних робіт. Проте при детальній перевірці суб'єкта господарювання це не відповідає специфіці та змісту реалізованих послуг. З іншого боку нерідко так званий паперовий кредит використовується для мінімізації податкових зобов'язань постачальників при постачанні товарно-матеріальних цінностей за завищеними цінами. Така схема нині користується попитом у розпорядників бюджетних коштів. Разом із тим механізм у цій схемі полягає в тому, що штучно завищують очікувану вартість закупівлі в умовах попередньої змови потенційного постачальника та посадових осіб замовника з метою незаконного збагачення та привласнення бюджетних коштів. Націнка під час постачання таких товарів може досягати понад 300 відсотків [3].

Звичайно, не можна не відзначити, що у розглядуваному контексті з метою протидії використанню схем щодо ухилення від оподаткування фахівцями податкової служби проводяться превентивні заходи з метою встановлення відповідності платника податку критеріям ризику. Як наслідок за їх результатами комісіями приймаються рішення щодо включення їх до переліку ризикових. Крім того, проводяться контрольно-перевірочні заходи та аналітичні дослідження з метою виявлення ознак правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів. Матеріали таких перевірок направляються до правоохоронного органу для прийняття рішення згідно з законодавством України. Наприклад лише з початку 2023р. передано до правоохоронних органів аналітичних досліджень щодо ухилення від сплати податків на загальну суму 10,6 млрд. гривень[3]. І ще дуже важливий момент чому це відбувається? На нашу думку слід погодитись із результатами дослідження експерта Аналітичного центру «Об'єднана Україна» Олексія Куша який докладно описує причини, які спонукають платників податку йти на протиправні кроки[4]. Варто зупинитись на них. На його думку першою причиною є низькі прибутки. Так четверо з п'яти опитаних громадян зазначили, що не хочуть сплачувати податки через низькі доходи, які не

дозволяють забезпечити гідний рівень життя. Багато хто вважає, що отримують такі копійки, з яких щось платити до скарбниці просто неможливо. І це при тому, що у нас більша частина податків фізичних осіб сплачується роботодавцем, а люди отримують гроші на руки чистими і часто навіть не помічають цих податків. На його думку контексті сплати податків існуючі товариства можна віднести до однієї із двох моделей. Першу можна позначити як «репресивну» де люди працюють а роботодавці сплачують податки, забираючи із їхньої зарплати, де більшість поняття не мають, скільки з них утримали. Саме так система оподаткування працює в Україні. При репресивній моделі населення відноситься до податків як до зла, яке, на щастя, більшу частину часу в їхнє життя не вторгається, і це всіх влаштовує.

Друга модель – це суспільство платників податків. Тут люди розуміють сенс сплати податків, знають, на що вони йдуть і їх самостійно платять. Причому в цій моделі обов'язково працює прогресивна шкала оподаткування, коли податкова ставка для багатих вища, ніж для середнього класу, а мінімальні доходи взагалі не оподатковуються. Плюс платник податків має право на широке податкове відрахування, за допомогою якого зменшуються його витрати на іпотеку, навчання, лікування тощо. За такого підходу людина зацікавлена інвестувати гроші у свою сім'ю, стимулювати розвиток. Друга причина це крадуть. За результатами дослідження три чверті опитаних громадян вважають, що гроші крадуть, тому особливого бажання поповнювати бюджет немає. І постійно чуючи про мільйонні витрати наших чиновників, сперечатися з цим важко. Людина апріорі ніколи не хоче віддавати своє, зазначає Олексій Куш. На його думку і слід погодитись із нею бажання платити податки має стимулюватись державою та має бути відчуття солідарного суспільства. Але водночас вони повинні розуміти, що податки справедливі, якщо податкова ставка умовного «ковальова» вища за податкову ставку прибиральниці, що податки йдуть на благо суспільства. Це стимулюватиме людей не накопичувати гроші під подушками, а інвестувати їх у країну, рухаючись разом із нею вперед. Третя причина це відсутність впливу. Так дві третини учасників опитування вважають, що українці не сплачують податки через неможливість впливати на те, куди держава витрачає гроші. Олексій Куш вважає, що можливість впливати на розподіл бюджету – це велика ілюзія, і такої можливості не має жодне суспільство у світі, навіть у США. Напевно, каже експерт, американці могли бути проти, що трильйони доларів пішли на війну в Афганістані замість, скажімо,

розширення соціальних програм. Але їх ніхто не питав. Єдина можливість вплинути на цю сферу це вибори, зазначає експерт. Четверта причина це низька якість державних послуг. На цю причину вказали шестеро із десяти опитаних громадян. Наприклад у Європі переважна більшість громадян, які працюють, справно сплачують податки не лише через страх покарання, а й тому, що чудово бачать, куди вони йдуть. А йдуть вони як на школи та дороги, так і на забезпечення гідної та комфортної старості. Наші громадяни у високих податках не бачать сенсу, адже все одно за все доводиться платити, а на пенсії доведеться або бідувати, або жити на особисті заощадження, або розраховувати на допомогу дітей. І чим більше вітчизняні чиновники роблять заяви на кшталт, що через 30 років пенсій не буде, тим впевненіше країна йтиме в «тінь». Крива залежності між ціною держави та економічним зростанням – це вигнута вгору парабола, пояснює аналітик. В кінці цієї параболи відповідають точкам максимальної неефективності, а саме: «низькі податки та низькі державні витрати», «високі податки та високі державні витрати». Якщо держава збирає надто мало податків, немає можливостей для розвитку та соціальної підтримки, відбувається маргіналізація суспільства. Якщо податків збирається занадто багато, може виникнути невдоволення платників податків, до того ж потрібні надто великі витрати на системи контролю. Тому, тут має бути золота середина, причому кожна країна знаходить її самостійно. На сьогодні єдиної ефективної системи для всіх країн не існує, хоча нас постійно переконують у протилежному. Не можна просто взяти і зробити як у Китаї, або як у Швеції. Є країни, які успішно розвиваються за високих податків – наприклад, Німеччина, країни Скандинавії. А є ті, що розвиваються за низьких податків, як Китай чи післявоєнна Японія. Словом, у кожному суспільстві існує своя специфіка, і вона сама має знайти рівноважну точку фіскального навантаження. І насамкінець, п'ятою причиною серед половини опитаних громадян вважають, що у нас просто прийнято не сплачувати податки. Коли знаєш, що інші ухиляються від сплати як можуть, і у них це виходить, віддавати свої гроші державі ще образливіше. Я думаю, що тут все ж таки немає однозначної залежності, зазначає експерт. Наприклад, навряд чи хтось заздритиме сусідові і, тим більше, братиме з нього приклад, якщо той живе на 5 тис. грн. на місяць і не сплачує податки. Тож, напевно, тут варто розглядати проблему ширше та, швидше за все, йдеться про несправедливий перерозподіл національного доходу. Ця несправедливість формується через

те, що частина компаній оптимізують оподаткування, плюс плоска шкала, про яку йшлося вище, коли податкова ставка з мінімальної зарплати та мільйонів однакова. Такий підхід заганяє суспільство в опозицію до держави та не викликає бажання сплачувати податки[4].

Отже у нас є розуміння того, що потрібна трансформація податкової системи під громадянське суспільство. Вона має бути тим живим нервом, який відображав би динамічні перетворення в житті кожної людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 27-ІХ від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160}.
2. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 3325-ІХ від 10.08.2023}.
3. Ухилення від оподаткування ПДВ. Пресслужба Державної податкової служби України від 10 березня 2023. Режим доступу: [https://tax.gov.ua /diyalnist-/rezalt/660569.html](https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/660569.html).
4. Куц О. 5 причин, з яких українці не хочуть сплачувати податки: хто винен і що з цим робити [Електронний ресурс]. Korrespondent.net : [вебсайт]. 2023.04 серпня. Режим доступу: <https://kp.ua/ua/economics /a673898 -5-prichin-z-jakikh-ukrajintsi-ne-khochut-splachuvati-podatki-khto-vinen-i-shcho-z-tsim-robiti>.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Людмила ТЕПТЮК

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права*

Черкаського державного технологічного університету

В час стрімкого розвитку інноваційних технологій питання забезпечення академічної доброчесності набуває нових рис і вимагає нових засобів. Черкаський державний технологічний університет (далі – Університет) розробив ряд нормативно-правових документів, які покликані сприяти налагодженню академічної доброчесності в освітньому середовищі. Ці документи містять політику, стандарти і процедуру дотримання академічної доброчесності. Це: Кодекс академічної доброчесності ЧДТУ 2019 року; Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності в Черкаському державному технологічному університеті 2022 року; Положення про перевірку академічних і наукових

робіт на плагіат 2019 року; Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти ЧДТУ 2019 року [1].

Згідно Кодексу академічної доброчесності ЧДТУ, академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Правила академічної доброчесності є однаковими і для працівників закладу вищої освіти і для здобувачів. Неприйнятними є: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, обман або інші зловживання (підробка підписів, списування, хабарництво, використання родинних або службових зв'язків та ін.)

Наказом ректора Університету створена Комісія з питань академічної доброчесності. Комісія одержує і розглядає заяви та надає пропозиції щодо накладення відповідних санкцій. Обов'язковій перевірці на плагіат підлягають: рукописи дисертацій, рукописи статей для публікації в виданнях Університету, рукописи монографій подані на розгляд вченої ради. За порушення академічної доброчесності нормативним документами Університету передбачена: дисциплінарна або академічна відповідальність (відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання, педагогічного звання, кваліфікаційної категорії та ін. Для здобувачів: повторне проходження оцінювання, відрахування з Університету, позбавлення академічної стипендії та ін.)

Інструментами протидії порушенням академічної доброчесності є використання антиплагіатної системи Юнічек. В Університету створено можливість для здобувачів самостійно перевірити свої наукові праці, а саме: звернутися до Залу інформаційно-бібліотечних ресурсів бібліотеки Університету.

Питання дотримання академічної доброчесності розглядаються в Університеті при вивченні курсів «Вступ до фаху», «Основи наукових досліджень», але окрім того Університет на постійній основі проводить міжвузівські тренінги, відкриті лекції, семінари для здобувачів та викладачів з питань академічної доброчесності та авторського права.

З огляду на розвиток інноваційних технологій та систем у сучасному світі актуальним постає питання дотримання академічної доброчесності при використанні штучного інтелекту.

Декілька відомостей про штучний інтелект (далі – ШІ). ChatGPT – це чат-бот зі штучним інтелектом від OpenAI, який може генерувати текст за допомогою коротких підказок, що дуже зручно. Нещодавно він був покращений за допомогою новітньої моделі написання мови GPT-4 від OpenAI (платні користувачі мають доступ до цієї моделі). До його основних функцій належить: взаємодія зі співрозмовником; надання відповіді на запитання; підказування та надавання порад; відхилення недоречних питань [2].

Здобувачі освіти активно використовують ШІ у різних видах навчальної діяльності: при написанні рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт, статей і тез доповідей на конференціях, для виконання завдань з лабораторних робіт, розв'язування задач тощо. Програми ШІ можуть стати в нагоді не тільки для здобувачів освіти, але і для викладачів. Зокрема, програми ШІ можуть бути використані при: створенні навчальних програм; підготовці дидактичних матеріалів на задану тему; генерації презентацій або портфолію на задану тему; добору списку джерел – літератури та інтернет-посилань на сайти або відео; створення деталізованих інструкцій, зразків робіт або прикладів із зразками їх розв'язання для подальшого їх використання студентами та багатьох інших завдань [3].

Широке залучення штучного інтелекту звичайно впливає на освітнє середовище і цей вплив з часом буде тільки посилюватися. Тому завданням Університету є розробити і запровадити додаткові положення, які регулюватимуть застосування ШІ як здобувачами освіти, так і науковцями та викладачами. Оскільки цифрові технології із використанням штучного інтелекту продовжують активно розвиватися, закладам освіти важливо адаптуватися та використовувати ці інструменти таким чином, щоб підтримувати навчальний процес і готувати здобувачів освіти до викликів цифрового світу, не порушуючи морально-етичні норми.

Список використаних джерел

1. Сайт Черкаського державного технологічного університету URL: <https://chdtu.edu.ua/normative/normativni-dokumenti-diyalnosti-chdtu2/dokumenti-yakimi-regulyuetsya-osvitnij-protses-2>
2. Філіпенко, Л. В., Думанський, О. В., & Козак, О. В. (2023). Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. Академічні візії, (19). URL: вилучено із <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/380>.
3. Цибко Г. Ю., Горошко Ю. В., Вінниченко Є. Ф. Штучний інтелект – виклики для освіти і шляхи їх подолання. Теорія і практика використання інформаційних технологій в умовах цифрової трансформації освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29 червня 2023 року, м. Київ. Упорядник: Твердохліб І. А. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 71–74.

**ОКРЕМІ ВИДИ ПОМ'ЯКШУВАЛЬНИХ ОБСТАВИН
ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сергій ЮРКО

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету,
адвокат Національної асоціації адвокатів України*

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженим Законом України № 2102-ІХ від 24 лютого 2022 року, в зв'язку з військовою агресією РФ проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено та діє воєнний стан.

В умовах воєнного стану в Україні сформовано досить багату судову практику в частині визнання певних обставин як пом'якшувальних при призначенні покарання, оскільки в цьому питанні Кримінальний кодекс України допускає широке застосування дискреції і суддівського розсуду (ч. 2 ст. 66 КК України) [1].

На теперішній час правозастосовна практика визнає пом'якшувальними обставинами, які прямо не перелічені в кримінальному законі: наявність статусу учасника бойових дій, бажання обвинуваченого проходити військову службу за мобілізацією, донати на потреби Збройних Сил України, різні форми волонтерської діяльності тощо.

Так, Постановою Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 30 червня 2022 року у справі № 755/9016/19, Верховний Суд України визнав бажання засудженого проходити військову службу за мобілізацією як пом'якшуючу обставину [2]. Така позиція колегії обґрунтована тим, що на даний час в Україні введено та діє воєнний стан і, відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу, а засуджений повідомив про намір проходження військової служби під час мобілізації, на особливий період з метою подолання військової агресії РФ на території України. За результатами перегляду касаційної скарги ВС України у цій справі постановив змінити вирок суду апеляційної інстанції і звільнив засудженого від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 3 роки.

Разом із цим, Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у постанові від 3 серпня 2023 року по справі №754/9758/20 дійшов дещо іншого висновку [3]. У цій справі засуджений в суді першої та апеляційної інстанцій просив звільнити його від відбування покарання з випробуванням в зв'язку з необхідністю проходження військової служби та надав довідку за підписом командира сотні Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» про його добровільне залучення та перебування в зазначеній сотні. Проте на момент розгляду цієї справи в суді касаційної інстанції засуджений так і не реалізував свого наміру та не надав жодних даних про зарахування його до Збройних Сил України чи інших військових формувань, які б підтвердили щирість та реальність його наміру брати участь у воєнних діях по обороні України. Тому у цій справі ВС України дійшов висновку, що лише бажання брати участь у діях з оборони без документального підтвердження є недостатнім для визнання пом'якшувальною обставиною.

Цікавою є практика у справі № 442/2407/22, де Третя судова палата Касаційного кримінального суду погодилась із висновками нижчестоящих судів і відхилила скаргу прокурора, де йшлося про необґрунтоване визнання переведення застави на допомогу Збройним силам України обставиною, що пом'якшує покарання [4]. Засуджений у цій справі добровільно розпорядився внесеними як застава коштами в розмірі 49 620 грн шляхом їх звернення на спеціальний рахунок для збору коштів на підтримку Збройних Сил України. Нижчестоящими судами також було враховано подібний підхід: зокрема, Рівненський апеляційний суд в іншій справі теж врахував при прийнятті рішення як пом'якшувальну обставину добровільно внесений обвинуваченим на рахунок ЗСУ благодійний внесок у розмірі 30 000 гривень [5].

Отже, запровадження воєнного стану на території України привело також до зміни правозастосовної практики в частині розширення пом'якшувальних обставин, які беруться до уваги судом при призначенні покарання в кримінальних справах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/card2#Card>
2. Постанова Верховного Суду України від 30 червня 2022 року у справі № 755/9016/19. URL: <http://surl.li/nwcre>
3. Постанова Верховного Суду України від 3 серпня 2023 року у справі №754/9758/20. URL: <http://surl.li/nwcsi>
4. Постанова Верховного Суду України від 19.07.2023 у справі № 442/2407/22. URL: <http://surl.li/nwexa>
5. Донат на потреби Збройних Сил України – як пом'якшуюча обставина при призначенні покарання. URL: <https://rva.court.gov.ua/sud4815/pres-centr/news/1490143/>

**ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Антон ТЕНИК

*аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

Як убачається із положень ст. 16, п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки, як і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Засади забезпечення екологічної безпеки визначаються виключно законами України.

Водночас відсутність у чинному законодавстві чіткого переліку суб'єктів забезпечення екологічної безпеки об'єктивно зумовлює потребу у з'ясуванні складу таких суб'єктів та їхніх повноважень.

На забезпечення екологічної безпеки спрямовується державна політика у сфері національної безпеки.

З урахуванням ч. 3 ст. 12 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [1], одним із суб'єктів здійснення повноважень щодо визначення та реалізації засад внутрішньої політики України у екологічній сфері є Верховна Рада України.

Верховна Рада України відповідно до ст. 75 Конституції України є єдиним органом законодавчої влади в Україні.

Відтак основною формою реалізації парламентом повноважень у сфері забезпечення екологічної безпеки є законодавча діяльність, яка на підставі положень п.п. 1, 3, 5, 6, 17, 31-33 ч. 1 ст. 85, п. 6 ч. 1 ст. 92 Основного Закону України полягає у: внесенні змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених її розділом XIII; прийнятті законів; визначенні на законодавчому рівні засад внутрішньої політики у екологічній сфері, внесенні у разі потреби змін до спеціального закону, що визначає такі засади, а також у законодавчому регулюванні відносин, спрямованому на впровадження засад внутрішньої політики у екологічній сфері; затвердженні загальнодержавних програм охорони довкілля; затвердженні указів Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; наданні законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсації міжнародних договорів

України; здійсненні у визначених Основним Законом України межах кадрової політики; призначенні на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні; здійсненні парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією України та законом.

Порядок підготовки і проведення сесій парламенту, його засідань, формування державних органів, визначення законодавчої процедури, процедури розгляду інших питань, віднесених до його повноважень, а також порядок здійснення парламентом контрольних функцій встановлено Регламентом Верховної Ради України, затвердженим Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI [2].

Профільним парламентським комітетом, до сфери відання якого належать питання забезпечення екологічної безпеки, є Комітет з питань екологічної політики та природокористування – орган Верховної Ради України, конституційний статус якого визначено ч. 1 ст. 89 Конституції України, утворений з числа народних депутатів України для здійснення за відповідними напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень парламенту, виконання контрольних функцій.

Організація, повноваження та порядок його діяльності визначено Конституцією України, законами України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 № 116/95-ВР [3], «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 № 2790-XII [4], іншими законами України, Регламентом Верховної Ради України [2] та постановами Верховної Ради України.

На рівні органів Верховної Ради України діяльність парламенту у сфері забезпечення екологічної безпеки не обмежуються діяльністю лише зазначеного вище Комітету.

З огляду на положення п. 11 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 № 116/95-ВР [3] контрольна функція комітетів полягає в здійсненні комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій парламенту за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, передбачених цим Законом заходів з метою гарантування неухильного і безумовного дотримання цими органами

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина.

Відповідно до п. 33 ст. 85, ч. 1 ст. 89 Конституції України, ст. 6 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [5] до повноважень Верховної Ради України належить здійснення парламентського контролю та створення комітетів парламенту, до повноважень яких належить, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони. З метою гарантування неухильного і безумовного дотримання державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки законом передбачено створення комітету Верховної Ради України, до повноважень якого належить забезпечення контрольних функцій парламенту за діяльністю цих органів. Завдання та повноваження цього комітету Верховної Ради України підлягають визначенню законом.

Таким комітетом є Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Згідно з постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29.08.2019 № 19-IX [6] одним з основних предметів його відання є національна безпека України. До відання вказаного комітету питання щодо забезпечення екологічної безпеки належать в тій частині, в якій вони є складовими національної безпеки.

До повноважень Верховної Ради України належить утворення й колегіальних тимчасових органів. Так, відповідно до ч.ч. 2, 3, 5 ст. 89 Конституції України парламент у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань. За рішенням не менш як однієї третини від конституційного складу Верховної Ради України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворюються тимчасові слідчі комісії. Організація і порядок діяльності тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України встановлюються законом.

Правовий статус зазначених комісій, їх повноваження та організаційні основи діяльності визначено Законом України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 19.12.2019 № 400-IX [7].

Цей закон підставою для утворення постановою парламенту слідчої комісії визначає повідомлення про порушення Конституції України, законів України органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими, службовими особами, керівниками (або посадовими особами, які виконують їх обов'язки) підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадських об'єднань, що становлять суспільний інтерес, у т.ч. повідомлення: 1) про обставини, які загрожують, зокрема, соціальним інтересам, охороні довкілля; 2) про масове порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, їх об'єднань або зловживання владою посадовими, службовими особами, що завдало істотної шкоди суспільним інтересам (ч.ч. 2, 5 ст. 4).

Як приклад, утворення парламентом такого органу для вивчення питань, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки, можна зазначити постанову «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування причин виникнення у 2020 році масштабних пожеж у Луганській області та дій/бездіяльності Луганського обласного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Луганської обласної державної адміністрації – Луганської обласної військово-цивільної адміністрації щодо вчасного реагування на виникнення та недопущення виникнення подій надзвичайного характеру» від 02.12.2020 № 1047-IX [8]. За наслідками заслуховування та обговорення парламентом звіту тимчасової слідчої комісії приймається відповідна постанова (див., наприклад: постанова Верховної Ради України від 03.06.2021 № 1529-IX [9]).

Підсумовуючи, зазначимо, що досліджені вище повноваження українського парламенту та органів, що ним утворюються, на нашу думку, є безсумнівною ознакою належності Верховної Ради України до числа суб'єктів забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Список використаних джерел

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
4. Про статус народного депутата України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 24.

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

6. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 р. № 19-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 35. Ст. 147.
7. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 400-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 27. Ст. 174.
8. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування причин виникнення у 2020 році масштабних пожеж у Луганській області та дій/бездіяльності Луганського обласного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Луганської обласної державної адміністрації – Луганської обласної військово-цивільної адміністрації щодо вчасного реагування на виникнення та недопущення виникнення подій надзвичайного характеру: постанова Верховної Ради України від 2 грудня 2020 року № 1047-IX / Верховна Рада України. *Голос України*. 09.12.2020. № 228.
9. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування причин виникнення у 2020 році масштабних пожеж у Луганській області та дій/бездіяльності Луганського обласного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Луганської обласної державної адміністрації – Луганської обласної військово-цивільної адміністрації щодо вчасного реагування на виникнення та недопущення виникнення подій надзвичайного характеру: постанова Верховної Ради України від 3 червня 2021 р. № 1529-IX / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 09.07.2021. № 52. Т. 1. Ст. 3181.

СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА: ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ В ГРОМАДАХ ЧЕРКАЩИНИ

Аліна ПЕТРЕНКО

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Сергій ТАРАНЕНКО

к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Добре відомим є факт суттєвого погіршення стану довкілля як в Україні так і в світі. Слід із жалем констатувати, що нинішні покоління вже відчують наслідки недбалого ставлення суспільства до природних ресурсів. Звичайно це забруднене повітря та низька якість питної води, проблеми доступності водних ресурсів в багатьох регіонах, несприятливі погодні явища тощо. В цьому аспекті непересічне значення має усвідомлення впливу наших дій на навколишнє середовище як передумови сталого розвитку та основи нашого виживання. На жаль, згідно з даними досліджень, смертність,

спричинена екологічними факторами, становить в нашій країні 20 % від загального рівня [1, с. 8].

Україна має найвищі в Європі показники смертності, зумовлені забрудненням атмосферного повітря. Саме тому посилення уваги до екологічних аспектів збереження нації набуває надзвичайної ваги для істотного зниження смертності та захворюваності, збільшення тривалості здорового життя. У нас є розуміння того, що проведення стратегічної екологічної оцінки дає змогу суттєво зменшити ризики для здоров'я населення країни. Ні для кого не є таємницею, що в даний час стратегічна екологічна оцінка є новим ефективним методом реалізації екологічної політики, який базується на такому простому принципі як: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи. Нині в країні створені відповідні передумови для імплементації процесу стратегічної екологічної оцінки, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики її застосування. Щоб не бути голослівним зазначимо для прикладу, що з 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку» [2]. Закон регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виконання документів державного планування та поширюється на документи державного планування, які стосуються сільського, лісового, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою. До того ж, виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності або які містять види діяльності та об'єкти, щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури з оцінки впливу на довкілля. Крім того не слід забувати, що ми хочемо бачити у нашій країні сучасні, чисті, зелені, енергоефективні та комфортні для життя міста, селища, села із розвинутою інфраструктурою яка буде зручною як для мешканців, так і гостей. Цілком закономірно можна бути впевненим, що ці глобальні питання можуть бути розв'язані лише через ефективне проведення стратегічної екологічної оцінки, яка, на нашу думку, має забезпечити насамперед високий рівень захисту довкілля для мешканців регіону. Як відомо, у розглядуваному контексті промисловий комплекс Черкащини представлений такими галузями, як харчова, хімічна, фармацевтична, машинобудівна та енергетична, на які

припадає більше 84,0 відсотків промислового виробництва. В області діє близько 400 великих та середніх промислових підприємств [3].

Відповідно у цьому аспекті основними екологічними проблемами регіону є, безумовно, забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від підприємств та автотранспорту, забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин, порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму водойм, зберігання та переробка хімічних засобів захисту рослин та інших небезпечних відходів, перезавантаження місцевих полігонів, локальні екологічні проблеми (у т.ч. підтоплення, деградація земельних ресурсів), зниження ефективності роботи очисних споруд області. Як відомо, серед міст та районів, де розташовані підприємства цих галузей, найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря стаціонарними джерелами спостерігаються у м. Черкаси – 41% від викидів стаціонарних джерел по області, на території Канівської міської громади – 12,5 % від викидів стаціонарних джерел по області. Поза всяким сумнівом обсяги викидів речовин – забруднювачів прямо пов'язані з кількістю підприємств, які приносять шкоду навколишньому середовищу, для прикладу: на території Канівської міської громади це Канівська ГЕС, ТОВ «Канів ПАК» та ін., на території м. Черкаси – ПАТ «Азот», ТОВ «Черкаський лакофарбовий завод «Аврора», ТОВ «Черкаський завод залізобетонних виробів, ТОВ «Завод «Буддеталь» та ін., м. Сміла – ВАТ «Смілянський завод металевих виробів», ТОВ «Смілянський ливарний завод», ТОВ «Меблі - ЛІВС» м. Ватутіне – ПАТ «Ватутінський комбінат вогнетривів», м. Умань – ПП «Уманський завод залізобетонних виробів», ПП «Світ вікон», ПП «Газополімеркомплект» та ін., м. Золотоноша – ПАТ «Золотоніський машинобудівний завод ім. Лепсе» тощо. Водночас у п'яти ліквідованих районних центрах області: Городище, Драбів, Жашків, Корсунь-Шевченківський та Шпола – очисні споруди взагалі були відсутні [4].

На жаль, водні об'єкти Черкащини також залишаються забрудненими переважно сполуками важких металів (марганцю, міді, цинку, хрому шестивалентного, залізом загальним), фенолами, дещо менше – сполуками азоту [5]. Потрібно визнати, що усі ці питання не можуть бути вирішені самостійно без аналізу та оцінки поточного стану довкілля області. Для цього нами у роботі були використані деякі статистичні та офіційні дані органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері охорони довкілля та охорони здоров'я. Наприклад це програма, що відповідає

завданням та пріоритетним напрямом Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки та Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки [6]. У якій процедура СЕО програми дозволить оцінити наслідки реалізації Програми на довкілля Черкаської області, у тому числі на здоров'я населення, розробити заходи із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків під час її реалізації. СЕО дозволяє побачити, які виклики є в контексті екології, як мінімізувати їх негативний вплив, які дії потрібно зробити на випередження або задля оптимізації наявних загроз. Слід додати й те, що на місцевому рівні стратегічна екологічна оцінка дозволяє визначити потенційний вплив на територію та населення громади намірів й міркувань, викладених у комплексному плані, а також порівняти результат впровадження плану з вже наявними впливами та такими впливами, що очікуються від реалізації інших програм і планів в межах конкретної території. Щоб не бути голослівним, зазначимо, що робота в цьому напрямку значно активізувалась за такими напрямами як забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами: очищення території області від невідомих, непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них (відходів пестицидів); впровадження сталої системи управління відходами. поліпшення якості атмосферного повітря: запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; зменшення рівня забруднення атмосферного повітря; покращення стану водних ресурсів області: зменшення обсягів скидів у водойми громад області шляхом реконструкції та будівництва очисних споруд; реалізація проектів з відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок; розвиток природно-заповідного фонду, збереження біологічного, ландшафтного різноманіття: оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площі Черкаської області; підвищення рівня екологічної культури населення: забезпечення доступу громадських організацій та окремих громадян до екологічної інформації, залучення громадськості до процесу екологічної освіти, екологічної просвіти та виховання. Як приклад реалізації програми на території нашої області є впровадження у населених пунктах області системи роздільного збирання відходів, комплексної переробки та утилізації корисних компонентів побутових відходів, реконструкції діючих полігонів твердих побутових

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

відходів, будівництва сміттепереробних та сміттесортувальних комплексів. Роздільне збирання твердих побутових відходів запроваджено в містах: Черкаси, Канів, Сміла, Ватутіне, Умань та Золотоноша а також поступово роздільне збирання вторинних відходів від населення впроваджується в понад 98 населених пунктах 40 територіальної громади. Черкаська область долучена до електронного сервісу «інтерактивна мапа сміттєзвалищ: esomara.gov.ua», який був створений Міндовкілля для проведення оперативної інвентаризації всіх наявних сміттєзвалищ в Україні, як санкціонованих, так і стихійних, та нанесення інформації про них на інтерактивну мапу з геолокаційною прив'язкою для оперативного реагування на інформацію населення про несанкціоновані звалища з метою їх негайної ліквідації. Протягом відповідного періоду було вжито заходів щодо ліквідації сміттєзвалищ зареєстрованих на інтерактивній мапі сміттєзвалищ. До реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, який складається та ведеться на підставі реєстрових карт об'єктів утворення відходів (далі – ОУВ) і об'єктів оброблення та утилізації відходів (далі – ООУВ), на кінець звітнього року включено 257 ОУВ та 6 ООУВ області[7]. Також проводились заходи, спрямовані на покращення стану водних об'єктів Тальнівської, Уманської міських територіальних громад, Дмитрушківської, Мошнівської, Новодмитрівської сільських територіальних громад, заходи із покращення роботи каналізаційних мереж та очисних споруд Ватутінської, Канівської, Золотоніської, Чигиринської міських територіальних громад, Катеринопільської, Маньківської, Чорнобаївської селищних територіальних громад. Здійснювались заходи у сфері охорони і раціонального використання водних ресурсів (реконструкція каналізаційних очисних споруд в містах Ватутіне, Сміла (розроблення проєктно-кошторисної документації), реконструкція з влаштуванням гідроізоляції очисних споруд стаціонару Шполянської центральної лікарні імені братів М.С. і О.С. Коломійченків, реконструкція очисних споруд господарсько-побутових стічних вод в селищі Чорнобай. Водночас проводились заходи щодо відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок Тальянка, Герасимівка, Поділ, Уманка, заходи з поліпшення технічного стану та благоустрою водойми в с. Софіївка із реконструкції каналізаційних мереж і споруд на них у містах Канів, Сміла, селище Маньківка та придбання насосного і технологічного обладнання на комунальних каналізаційних системах м. Ватутіне, селище Катеринопіль тощо[7].

Отже як бачимо SEO є інструментом наскрізності екологічної складової у всіх сферах суспільного життя з відповідною метою – гарантування екологічної безпеки громадян.

Список використаних джерел

1. Кубах С., Маруняк Є. та ін. Стратегічна екологічна оцінка комплексного плану: практ. посіб. / Київ, 2022. 106 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/819/SEO_ready.pdf.
2. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2849-IX від 13.12.2022}.
3. Промисловий комплекс. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ck-oda.gov.ua/promyslovyj-kompleks/>.
4. Звіт про Стратегічну екологічну оцінку плану реалізації стратегії розвитку Черкаської області на період 2021-2023 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ck-oda.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/Zvit_2810.pdf.
5. Черкаський Обласний Гідрометцентр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/pgdcherkasy/posts/2210959112551334/>.
6. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021-2027роки [Електронний ресурс].–Режим доступа: <https://strategy2027-ck.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Strategiya-rozvytku-CHerkaskoyi-oblasti-2021-027.pdf>.
7. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Черкаській області у 2021 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-CHerkaska-ODA-021.pdf>.

ЕЙДЖИЗМ ТА БОРОТЬБА З НИМ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дар'я СИЧОВА

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Сергій ТАРАНЕНКО

к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Відомо, що сам по собі термін «ейджизм» був запропонований у минулому столітті, а саме у 1969 році директором Національного інституту старіння США, геронтологом Робертом Батлером, який досліджував дискримінацію за віковою ознакою [1, с. 38–39] та порівнював дискримінацію літніх людей з дискримінацією за ознакою статі, віросповідання або етнічної приналежності. Він висловив надію про те, що створивши конкретний термін

для обговорення вікової дискримінації, він також зможе створити і резонанс в суспільстві який буде спонукати його до розв'язання зазначеної проблеми. Нині значна частина людей думають, що досить часто цей термін застосовується насамперед щодо дискримінації саме літніх людей, але це в корені не вірно. Річ у тому, що ейджизм базується на стереотипних думках, так само як і сексизм та інші прояви ксенофобії. А це значить, що в категорію дискримінованих можуть потрапити як літні, так молоді люди. Наприклад, на роботу можуть не брати молодих людей, мотивуючи це тим, що вони ще занадто юні та безвідповідальні, а значить не зможуть бути продуктивними співробітниками.

Наведемо прояви дискримінації при прийнятті на роботу за віком 48-річної Наталії Максимчук з Луцька. Вона каже, що «кожного разу, як я приходила влаштовуватися на роботу, тобі кажуть: іди, бабко, сядь на пенсію. І ти собі думаєш: а за що жити далі? Пенсії ж ще немає. Існувати можна лише 9 місяців, коли тобі платять на біржі, а далі – все, живи як хочеш». Я в минулому режисер драматичного театру за фахом, а нині «шукаю всяку роботу, бо треба вижити», шукала роботу не лише через центр зайнятості, але й у соціальних мережах. І стала помічати, що роботодавці все частіше запитують про її вік, а не про те, що вона вміє, який в неї є досвід і де вона працювала раніше. «Коли я приходила, то першим питанням було «скільки вам років?», то вже можна було розвертатися і йти далі». За її словами, про вік питали близько 70 % потенційних роботодавців, про досвід – близько 20 %. Напевно, всі помічали, що в оголошеннях стосовно роботи середній вік досить часто обмежується 35–40 роками. Роботодавців це зовсім не бентежить, адже кожен із них хоче бачити у своїй команді амбітного, молодого професіонала, який не піде на пенсію через 7 років і не ходитиме на лікарняні. Тому ті, кому далеко за 40–50 рр., нерідко хапаються за будь-яку роботу, з мінімальною зарплатою і часто з неофіційним працевлаштуванням. Також проявляються принизливі вимоги у компанії де працює жінка – висококваліфікована спеціалістка з великим досвідом, керівництво задоволене її роботою. В той же час, вона має мімічні зморшки й сивину, а керівництво натякає їй на те, що вона повинна мати молодший вигляд, щоб не відлякувати клієнтів. І така співробітниця вимушена щось із цим робити, оскільки чудово розуміє, що більше таку роботу не знайде, бо обмежена за своїм віком. Можуть проявлятися й інші різноманітні обмеження: це може бути обмеження у виборі одягу, макіяжу, способів

відпочинку тощо. Прояви дискримінації за віком також проявляються і в іншій сфері – медичній, з боку лікарів. Досить часто лікарі до пацієнтів похилого віку ставляться дуже упереджено, списуючи все на їхній вік. Тому встановлюють помилкові діагнози, проводять поверхові огляди таких пацієнтів, призначають неналежне лікування. Мовляв, а що ви хотіли, вам уже за 60, звичайно, буде біль у суглобах, проблеми із травленням. А найгірше те, що за таку некомпетентність доводиться розплачуватися пацієнтам. Які є наслідки дискримінації за віком? Наразі є невтішні висновки, адже населення нашої планети стрімко старішає. Згідно з науковими дослідженнями, 2030 року кількість людей, вік яких становить 60 років, становитиме одну шосту населення Землі. Але всі ці люди могли б вести соціально активний спосіб життя, працювати, сплачувати податки. Та через дискримінацію і стереотипи вони залишаються без роботи, в частковій чи повній ізоляції від соціально активного життя. А це своєю чергою призводить до депресивних станів і різноманітних хвороб. І державам доводиться витратити дуже багато коштів на соціальні гарантії для таких людей, хоча вони могли б успішно самі себе забезпечувати і бути корисними суспільству. Таким чином, питання дискримінації людей за віковими й іншими ознаками набуває все більшої актуальності. Концептуальні погляди світового співтовариства на нову модель старості, місце і роль літніх людей знайшли відображення у «Принципах ООН відносно літніх людей», прийнятих резолюцією 46/91 Генеральної Асамблеї від 16.12.1991 [2]. Ці принципи було рекомендовано включити урядам до своїх національних програм а саме: незалежність, участь, догляд, реалізація внутрішнього потенціалу, достоїнство. Так, принцип «незалежність» передбачає задоволення фізіологічних і матеріальних потреб людей похилого віку: вони повинні мати можливість працювати, займатися прибутковою діяльністю, брати участь у визначенні термінів і форм припинення трудової діяльності, мати можливість брати участь в освітніх і професійних програмах.

Наступний принцип «участь» передбачає залучення літніх людей до суспільного життя, активної участі у розробці та здійсненні політики стосовно людей похилого віку.

Принцип «догляд» вміщує питання забезпечення доглядом і захистом з боку сім'ї і спільноти відповідно до системи цінностей даного суспільства. Передбачається доступність до медичного обслуговування, до послуг соціальних, правових та опікунських установ. Літні люди повинні мати

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

можливість користуватися правами людини й основними свободами, знаходячись в будь-якій установі, що забезпечує лікування, догляд, включаючи повну повагу їхнього достоїнства, переконань, потреб і особистого життя, а також права приймати рішення щодо догляду за ними і якості їх життя. «Реалізація внутрішнього потенціалу» передбачає доступ до можливостей суспільства в сфері освіти, культури, духовного життя та відпочинку.

Принцип «достоїнство» заперечує експлуатацію, фізичне або психічне насилля над літньою людиною. Вони мають право на достойний і безпечний образ життя, справедливе звернення незалежно від статі, віку, расової і етнічної приналежності, інвалідності або статусу, а також незалежно від їх економічного вкладу [2].

Ні для кого не є таємницею, що від 2021 року ВООЗ проводить глобальну кампанію з боротьби проти дискримінації за віком. В Україні, проводяться певні заходи, спрямовані на зменшення кількості випадків, пов'язаних із віковою дискримінацією а саме це заборона дискримінації в оголошеннях про відкриті вакансії, яка діє ще з 1996 року, згідно з якою роботодавці не мають права вказувати стать, вік і соціальне походження кандидатів. Слід підкреслити, що нині антидискримінаційне законодавство нашої держави передусім представлене Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»[3], який встановлює суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, загальний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності з питань дискримінації, а також зазначає, що особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть юридичну відповідальність. Незважаючи на формальну заборону дискримінації в усіх сферах життєдіяльності, що регламентовано ст.24 Конституції України [4]. На практиці вона набуває все більшого поширення, перешкоджаючи забезпеченню рівних прав та можливостей кожної людини. Майже щодня можна прочитати в новинах про черговий випадок ейджизму та насильства щодо дитини чи підлітка, або ж про шахрайство щодо самотніх людей похилого віку. Саме тому 2022 року були внесені зміни до законодавства. Тепер у разі порушення такої заборони роботодавці повинні будуть сплатити штраф у розмірі 67 тис. грн. Крім того, особа, яка зазнала дискримінації, має можливість звернутися зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; подати звернення до відповідного територіального

підрозділу Державної служби України з питань праці; звернутися до суду. І насамкінець, як бачимо, в Україні відбувається поступова модернізація законодавства стосовно запобігання та протидії дискримінації.

Список використаних джерел

1. Батлер Р. Н. Ейджизм: ще одна форма фанатизму. Друга форма фанатизму. Нью-Йорк. 1995. С.38–39.
2. Резолюція 46/91 Генеральної Асамблеї ООН. Принципи ООН відносно людей похилого віку. Резолюція від 16.12.1991 № 46/91 <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu91307?an=2&ed=1991.12.16>.
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412).
4. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Анастасія МИКОЛЕНКО

студентка спеціальності 081 «Право»

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Вікторія ЧУБАНЬ

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Валютні операції відіграють важливу роль у всебічному розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави, залученні іноземних інвестицій [1].

Валютною операцією є операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [2].

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Основним та базовим законом, який регулює валютні операції є Закон України «Про валюту та валютні операції». Зазначений Закон прийнятий на заміну застарілого Декрету «Про систему валютного регулювання і контролю» від 1993 року, норми якого базувалися на принципах тотального контролю та низки прямих заборон [3].

В умовах військового стану діяльність Національного банку України в сфері поточного валютного регулювання є досить динамічним та постійно піддається коригуванню.

Національний банк України з метою забезпечення стабільного функціонування економіки в умовах воєнного стану та створення належних умов для оперативного фінансування потреб держави для забезпечення національної безпеки і оборони, всебічної підтримки Збройних Сил України запровадив низку заходів на валютному ринку [4].

Уповноваженим установам забороняється здійснювати будь-які валютні операції:

- 1) з використанням російських рублів та білоруських рублів;
- 2) учасником яких є юридична або фізична особа, яка має місцезнаходження (zareєстрована / постійно проживає) в Російській Федерації або в Республіці Білорусь;
- 3) для виконання зобов'язань перед юридичними або фізичними особами, які мають місцезнаходження (zareєстрована / постійно проживає) в Російській Федерації або в Республіці Білорусь [4].

Для стримання можливого різкого знецінення гривні на початку війни НБУ зафіксував курс гривні до іноземних валют станом на 24 лютого 2022 року та припинив розрахунок довідкового курсу гривні до долара США. Обмеження на встановлення банками курсу валют для готівкових операцій та операцій з платіжними картками було скасоване з 21 травня – це перший крок до повернення до плаваючого валютного курсу [5].

З початку війни НБУ призупинив роботу валютного ринку, крім операцій з продажу валюти. Також регулятор впровадив такі зміни:

- 1) тимчасову заборону на зняття готівки в іноземній валюті. Вже 1 березня регулятор переглянув це обмеження і дозволив знімати іноземну валюту з валютних рахунків в обсязі до 30 тис. грн. на день, а 21 березня – підвищив ліміт до 100 тис. грн на день в еквіваленті. Водночас ліміт зняття готівки з карток українських банків за кордоном становив 100 тис. грн на місяць в еквіваленті, а з 20 травня був тимчасово зменшений до 50 тис. грн.

За півтора місяці – 14 квітня – Нацбанк дозволив банкам продавати валюту населенню в межах залишку між загальним обсягом купівлі та продажу валюти. Однак кінцеве рішення щодо можливості і обсягу продажу валюти клієнтам ухвалюється на рівні відділення банку.

2) мораторій на транскордонні перекази, крім тих, що здійснюються від імені держави. З початку березня НБУ дозволив використовувати за кордоном платіжні картки для розрахунку і отримання готівки. НБУ також дозволив перекази іноземної валюти для виплати пенсій українцям за кордоном, а згодом – для виплати аліментів.

3) тимчасовий дозвіл громадянам вивозити валюту в сумі до 10 тис. євро без надання підтвердних документів. Вимога надавати підтвердження була повернута 13 березня. Оскільки банківська система виявилася стійкою до шоку повномасштабної війни, 4 квітня Нацбанк із певними винятками повернув стандартні вимоги до банків з контролю валютних операцій клієнтів.

4) тимчасова заборона купувати віртуальні активи за гривню та обмеження на купівлю таких активів за валюту сумою до 100 тис. грн. на місяць в еквіваленті. НБУ також обмежив здійснення P2P-переказів у гривні та іноземній валюті сумою до 100 тис. грн на місяць в еквіваленті.

5) тимчасова заборона закордонних розрахунків для купівлі цінних паперів та оплати брокерських рахунків картками українських банків [6].

НБУ не встановлював обмежень на випуск валютних карток. Замовити нову картку можна, звернувшись у відділення банку, яке працює, чи за допомогою засобів онлайн-банкінгу [5].

Висновок: ситуація на валютному ринку періодично змінюється, тож варто уважно слідкувати за нововведеннями, які запроваджує НБУ. Обов'язково необхідно користуватися перевіреними джерелами інформації, зокрема офіційним веб-сайтом НБУ.

Список використаних джерел

1. Костюченко О. А. Банківське право : підруч. [для студентів вищ. навч. Закл.]. Київ : Атіка, 2008. 332 с.
2. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. №2473-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення 10.11.23)
3. Дорошенко Т. М. Аналіз особливості валютного регулювання у зв'язку з введенням нового валютного законодавства в Україні. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право. 2019. Вип. 1. С. 29-35 (дата звернення 10.11.23)
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Нац. банку України від 24.02.2022 р. № 18.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення 10.03.23)

5. Валютні операції: що доступно українцям в умовах воєнного стану - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/valyutni-operaciyi-shcho-dostupno-ukrayincyam-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення 10.11.23)
6. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu/#:~:text=3%20початку%20війни%20НБУ%20призупинив,в%20обсязі%20до%2030%20тис> (дата звернення 10.11.23)

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Віктор МИКОЛЕНКО

доктор юридичних наук,

професор кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

Євген ДЄДЕНЬОВ

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Принцип незалежності судового експерта є одним з основних принципів судової експертизи, який визначає статус судового експерта як нейтрального і об'єктивного дослідника, який не знаходиться в залежності від будь-якої сторони або органу, що призначив експертизу. Цей принцип спрямований на забезпечення достовірності і правильності висновку судового експерта, який має бути ґрунтованим на наукових фактах і методах.

Правове регулювання принципу незалежності судового експерта здійснюється на рівні Конституції України, Закону України «Про судову експертизу», Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, стаття 4 Закону України «Про судову експертизу» встановлює гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку [1].

Особливості застосування принципу незалежності судового експерта полягають у тому, що судовий експерт має право вибирати методи і засоби дослідження, аналізувати отримані результати і формулювати свої висновки без

будь-якого впливу або тиску з боку органів досудового розслідування, суду, сторін або інших осіб [2, с. 99]. Судовий експерт має право вимагати надання необхідних матеріалів для проведення експертизи, запитувати пояснення від осіб, які мають відношення до об'єкта дослідження, запрошувати для консультування спеціалістів з питань, що належать до його компетенції. Судовий експерт має право висловлювати свою думку про обґрунтованість призначення експертизи, про можливості її проведення за обставинами справи, про необхідність проведення додаткових або повторних досліджень [3].

Порушення принципу незалежності судового експерта може мати місце у випадках, коли органи досудового розслідування або суд втручаються у проведення судової експертизи, намагаються впливати на вибір методів і засобів дослідження, аналіз отриманих результатів або формулювання висновків судового експерта, вимагають від судового експерта дати певну оцінку фактам або обставинам справи, які не належать до його компетенції, або надати висновок, який не відповідає науковим фактам і методам. Також порушенням принципу незалежності судового експерта є випадки, коли сторони або інші особи, які зацікавлені в результатах справи, намагаються вплинути на судового експерта за допомогою погроз, хабарів, обіцянок або інших засобів.

Можливості забезпечення і захисту принципу незалежності судового експерта пов'язані з дотриманням законодавства про судову експертизу, процесуальних кодексів та інших нормативно-правових актів, які регламентують порядок призначення і проведення судової експертизи. Також важливою умовою забезпечення і захисту принципу незалежності судового експерта є створення необхідних умов для його діяльності, його матеріальне і соціальне забезпечення, підвищення його кваліфікації та статусу [4, с. 472]. Кримінальна відповідальність за дачу свідомо неправдивого висновку судового експерта або за втручання у проведення судової експертизи є одним з механізмів захисту принципу незалежності судового експерта.

Принцип незалежності судового експерта має своє закріплення на різних рівнях правового регулювання. На міжнародному рівні цей принцип впливає з загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, зокрема з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Резолюції Ради Європи № 78 (8) «Про науково-технічне сприяння системам кримінального правосуддя» та інших документах [5, с. 202].

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

На національному рівні принцип незалежності судового експерта закріплений у Конституції України, яка гарантує незалежність суддів та недоторканність їх повноважень, а також у Законі України «Про судову експертизу», який визначає гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку [5, с. 202]. Згідно з цим Законом, незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються:

- визначеним законом порядком призначення судового експерта;
- заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду;
- створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- можливістю призначення повторної судової експертизи;
- присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи [1].

На галузевому рівні принцип незалежності судового експерта відображений у нормах кримінального, цивільного, адміністративного та інших процесуальних кодексів, які регламентують порядок призначення та проведення судової експертизи у відповідних справах.

Можливості та заходи забезпечення та захисту принципу незалежності судового експерта можуть бути розглянуті на різних рівнях: законодавчому, організаційному, професійному та особистому. Деякі з них є такі:

Законодавчий рівень: прийняття та вдосконалення нормативно-правових актів, які визначають статус, права, обов'язки, відповідальність та гарантії судових експертів; створення єдиної системи державного регулювання судово-експертної діяльності; встановлення чітких критеріїв та процедур атестації, переатестації та перевірки кваліфікації судових експертів; запровадження механізму публічного контролю за дотриманням принципу незалежності судових експертів.

Організаційний рівень: забезпечення належних умов праці, матеріального забезпечення, соціального захисту та страхування судових

експертів; створення сприятливого психологічного клімату в колективах судових експертних установ; формування корпоративної культури та дотримання кодексу професійної етики судових експертів; розвиток системи науково-методичного забезпечення та педагогічної підготовки судових експертів; забезпечення доступності до інформаційних ресурсів та сучасного обладнання для проведення судових експертиз.

Професійний рівень: покращення якості та достовірності судових експертиз шляхом застосування науково обґрунтованих методик, стандартів та протоколів; постійне поповнення та оновлення знань, умінь та навичок судових експертів шляхом самоосвіти, навчання, стажування, участі в наукових дослідженнях та конференціях; здійснення взаємодопомоги, консультацій та співпраці між судовими експертами та іншими фахівцями; дотримання принципів об'єктивності, неупередженості, добросовісності, конфіденційності та професійної відповідальності при проведенні судових експертиз.

Особистий рівень: формування у судових експертів високого рівня професіоналізму, компетентності, критичного мислення, аналітичних здібностей, самоконтролю та саморегуляції; розвиток особистих якостей, таких як чесність, справедливість, незалежність, впевненість, витривалість, стресостійкість та толерантність; збереження фізичного та психологічного здоров'я, гармонії та балансу між професійною та особистою сферами життя.

Для запобігання та виявлення порушень принципу незалежності судового експерта необхідно забезпечити ефективний контроль за дотриманням законодавства у сфері судово-експертної діяльності, встановити відповідальність за такі порушення, а також забезпечити належну кваліфікацію, професійну етику та захист прав судових експертів.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Судова експертиза. Навчальний посібник. КІП ім. Ігоря Сікорського // Київ, 2016. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/57387/3/KNMZ_Sudova_ekspertyza_2023.pdf
3. Про судово-експертну діяльність. Закон України від 04.11.2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ЛІ06361А?an=3&ed=202>
4. Принцип незалежності судового експерта: аналіз законодавства України у сфері судово-експертної діяльності. В. М. Бараняк. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5770/vnulpurn201685070.pdf>
5. Принципи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. А. В. Остропілець. Вип. 1 (22) том 3, 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2018/41.pdf

**ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Анна БУША, Анна ВАЛАХ

студентки спеціальності 081 «Право»

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Вікторія ЧУБАНЬ

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Банківська система діє на основі загальних норм поведінки суб'єктів банківських правових відносин та критерієм законності такої поведінки, що відображаються у ключових принципах банківської діяльності. Діяльність банківської системи у звичайних умовах, як і в умовах війни, має ґрунтуватися на принципах права та на засадах моралі. Важливу роль в цьому відіграє те, яким рівнем правової свідомості володіють суб'єкти банківських правовідносин [1].

До основних принципів діяльності банківської системи в умовах війни можна віднести:

– законність – основний та найголовніший принцип діяльності банківської системи;

– економічна самостійність. Мається на увазі економічна відповідальність банків за результати своєї діяльності;

– незалежність від органів державної влади та місцевого самоврядування. Органи державної влади та місцевого самоврядування не мають права втручатися в діяльність банківських установ, крім випадків, передбачених діючим законодавством;

– відповідальність за своїми зобов'язаннями та її розмежування з державою. Банки не відповідають за зобов'язаннями держави і навпаки, держава не відповідає за зобов'язаннями банків;

– легальність здійснення банківських операцій. Всі банківські операції здійснюються на основі ліцензій (дозволів), які повинні отримувати банки;

- дотримання економічних нормативів Національного банку України, спрямованих на підтримку інтересів клієнтів та стабільності всієї банківської системи;
- забезпечення права вибору банківської установи фізичним та юридичним особам;
- забезпечення виконання взятих зобов'язань перед клієнтами і третіми особами [3].

Важливим принципом діяльності банківської системи в умовах війни є збереження довіри клієнтів до банківського сектору. Саме довіра українських клієнтів забезпечує стабільну роботу банківської системи в умовах війни. Збереження довіри клієнтів – головний принцип в умовах війни, дотримання якого можливо через дотримання перелічених вище принципів.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що робота банківської системи під час війни є дуже важливою, адже саме банки забезпечують платежі населення та бізнесу. Як і в мирний час, діяльність банківської системи в умовах воєнного стану повинна здійснюватися на принципах законності, економічної самостійності, незалежності, відповідальності за своїми зобов'язаннями, легальності банківських операцій, дотримання нормативів НБУ, забезпечення права вибору банківської установи фізичними особами та забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань. Однак основним принципом функціонування банківської системи є збереження довіри громадян. Завдяки довірі клієнтів – фізичних та юридичних осіб, вдається забезпечити безперервність надання послуг навіть попри проблеми, з якими зіткнулась банківська галузь під час війни.

В умовах війни, щоб вирішити проблеми банківського сектору, було прийнято та запроваджено низку відновлюючих заходів [2].

1. Забезпечення стабільності функціонування банківської системи під час війни.
2. Розвиток ризик-менеджменту.
3. Діджиталізація.
4. Безготівкові розрахунки.
5. Система електронних платежів.
6. Міжнародна фінансова підтримка.

Виконання цих заходів дозволить забезпечити дотримання принципів та зберегти довіру до банківського сектору.

Функціонування банківської системи під час війни є дуже важливим, адже саме банки забезпечують платежі населення та бізнесу.

Список використаних джерел

1. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/>
2. Банківська система України в умовах війни. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1351>
3. Як банківській системі України вдається без збоїв працювати в умовах війни URL: <https://thepage.ua/ua/economy/bankivska-sistema-ukrayini-za-umov-vijni-sep>

**ЗМІНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО НАЯВНОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КАБІНЕТУ**

Тетяна ПОСТРИГАНЬ

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Владислав КАМІНЕЦЬ

*студент спеціальності «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

Електронний кабінет – це персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами, тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу [1].

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу до їхніх електронних кабінетів, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, в порядку, визначеному Кодексом, Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) [1].

Адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку [1].

Процесуальні наслідки, передбачені процесуальними Кодексами у разі звернення до суду з документом особи, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються судом також у випадках, якщо інтереси такої особи у справі представляє адвокат [1].

Електронні кабінети в господарському праві забезпечують зручний доступ до інформації та взаємодії між учасниками економічних відносин. Їх використання сприяє:

- Ефективній обробці документів;
- Взаємній комунікації сторін;
- Може слугувати засобом електронного документообігу;
- Зберігання даних [2].

Це сприяє зменшенню бюрократії, прискоренню процесів укладання та виконання контрактів, а також підвищенню прозорості управління господарськими відносинами. Однак важливо враховувати аспекти безпеки та конфіденційності при використанні електронних кабінетів у господарському праві. [2]

Для учасників справи, які мали обов'язок зареєструвати свій електронний кабінет в ЄСІТС ще з 2017 року, але досі цього не зробили, настає процесуальна відповідальність – суд не розглядає, а залишає без руху або повертає їхні процесуальні документи. Якщо ж зобов'язана особа не подає до суду ніяких документів і не є учасником процесу, негативних наслідків для неї не настає [2].

Ще одне ключове нововведення – обов'язок зареєструвати електронний кабінет встановлюється для всіх юридичних осіб незалежно від форми власності. Також свій особистий електронний кабінет повинні мати державні виконавці. До цього такий обов'язок (без відповідальності) був у адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, державних органів, органів місцевого самоврядування [2].

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Електронний кабінет є єдиним, незалежно від юрисдикції та інстанції суду, в якому ви берете участь у справі [2].

«Спілкування» з судом через електронний кабінет однозначно зручніше за традиційне «носіння» документів до суду чи на пошту, це економить час та кошти і учасникам процесу, і державі на фінансування паперу, марок та конвертів. Реєстрація і користування електронним кабінетом безкоштовні, для реєстрації потрібні лише електронний цифровий підпис та трохи часу щоб його зареєструвати [2].

Таким чином, можемо відзначити позитивність змін в господарському процесуальному законодавстві щодо наявності в учасників процесу електронного кабінету, прогресивність змін та послідовність їх введення у часі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text>
2. Судово-юридична газет». Роман Бабій. URL: <http://surl.li/obgmu>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ

Тетяна ПОСТРИГАНЬ

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Сергій ЗУБЕНКО

*студент спеціальності «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

Сьогодні штучний інтелект є одним з найпопулярніших термінів у світі. Він вже створює купу цифрового контенту – тексти, картинки, музику, відео тощо. Основи його функціонування варто знати хоча б для того, щоб не втратити бізнес чи роботу. Наразі технологія використовується в багатьох галузях, включаючи транспорт, виробництво, фінанси, охорону здоров'я, освіту, промисловість тощо. [1]

Штучний інтелект (ШІ) – це галузь інформатики, яка займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які

зазвичай потребують людського інтелекту. Системи штучного інтелекту створені для навчання на досвіді, розпізнавання закономірностей і прийняття рішень на основі вхідних даних [2].

Наприклад, системи на кшталт Google Maps можуть аналізувати швидкість руху транспорту в будь-який момент часу, включаючи повідомлення з місця подій про дорожні інциденти: будівельні роботи або аварії. Системи прогнозування та профілактичного обслуговування у виробничій галузі допомагають виробникам продукції уникнути дорогих простоїв, а впровадження ШІ в механізми контролю якості підвищує ефективність виробництва. Машинне навчання допомагає фінансовим організаціям виявляти шахрайство. Штучний інтелект в медицині змінює спосіб взаємодії людей та лікарів. Він допомагає швидше та точніше ставити діагнози, прискорювати, спрощувати пошук ліків, контролювати пацієнтів за допомогою віртуальних помічників-медсестер. У більшості випадків алгоритм розв'язання проблем невідомий наперед. Точного визначення цієї науки немає, оскільки у філософії не розв'язано питання про природу і статус людського інтелекту. Немає і точного критерію досягнення комп'ютером *«розумності»*, хоча перед штучним інтелектом було запропоновано низку гіпотез, наприклад, тест Тюрінга або гіпотеза Ньюелла-Саймона. Нині існує багато підходів як до розуміння задач штучного інтелекту, так і до створення інтелектуальних систем [1].

Класифікація Джека Коупленда виділяє два підходи до розробки штучного інтелекту:

- низхідний, семіотичний – створення символічних систем, що моделюють високорівневі психічні процеси: мислення, судження, мову, емоції, творчість тощо;
- висхідний, біологічний – вивчення штучних нейронних мереж і еволюційні обчислення, що моделюють інтелектуальну поведінку на основі менших *«неінтелектуальних»* елементів [2].

Існує кілька типів штучного інтелекту (ШІ), які сьогодні широко використовуються в програмах. Ось деякі з найпоширеніших типів ШІ:

- ШІ на основі правил. Системи ШІ на основі правил запрограмовані за допомогою набору правил або операторів if-then, які дозволяють їм ухвалювати рішення на основі конкретних умов. Ці системи часто використовуються в експертних системах і системах підтримки ухвалення рішень.
- Машинне навчання – це тип штучного інтелекту, який передбачає навчання алгоритмів навчання на основі вхідних даних і покращенню їх

продуктивності з часом. Існує три основних типи машинного навчання: кероване навчання, некероване навчання та навчання з підкріпленням.

- Обробка природної мови (NLP) – це тип ШІ, який зосереджується на взаємодії між комп'ютерами та людськими мовами. Системи НЛП розроблені для розуміння та інтерпретації людської мови, і вони використовуються в таких програмах, як чат-боти, голосові помічники та машинний переклад.

- Робототехніка – це сфера штучного інтелекту, яка зосереджена на проектуванні та розробці роботів, які можуть виконувати завдання у фізичному світі. Робототехніка передбачає інтеграцію штучного інтелекту, датчиків і механічних систем, щоб роботи могли сприймати навколишнє середовище, приймати рішення та виконувати дії

- Експертні системи – це системи штучного інтелекту, призначені для надання порад і підтримки прийняття рішень у певних сферах, таких як маркетинг, дизайн, медицина, право та інженерія. Експертні системи запрограмовані з набором правил і знань, які дозволяють їм міркувати та надавати рекомендації на основі конкретних умов.

- Загальний ШІ, також відомий як сильний штучний інтелект (AGI), – це теоретична концепція створення машин, які можуть міркувати та навчатися, як люди. Системи AGI будуть здатні розуміти та вирішувати широкий спектр проблем, і вони матимуть здатність міркувати, планувати та спілкуватися, як люди. AGI все ще залишається здебільшого теоретичною концепцією, і перед її реалізацією необхідно подолати багато проблем [2].

Штучний інтелект – відносно новий термін для українського законодавця, тому однозначне правове визначення, а тим більше правове регулювання, наразі відсутні в чинному законодавстві. При цьому Україна вже «заклала перший камінь» в розвиток та регулювання штучного інтелекту. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [3]. Концепція визначає штучний інтелект «як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [4]. Тобто, простими словами, штучний інтелект – це програмний продукт, який отримує певний запит, збирає та обробляє дані, а потім видає

готове рішення. Таке рішення часто сприймається як результат роботи програми, яка демонструє інтелектуальну поведінку та працює подібно до людського мислення. Оскільки штучний інтелект є програмним продуктом, подібним до комп'ютерної програми, то й правове регулювання штучного інтелекту може застосовуватися за аналогією з регулюванням комп'ютерної програми. Наразі в Україні регулювання комп'ютерної програми прирівнюється до літературного твору. Крім того, в Національній асоціації адвокатів України була створена Робоча група з правового регулювання штучного інтелекту. Робоча група займається аналізом найважливіших юридичних питань розвитку та використання штучного інтелекту, визначення меж його використання в різних галузях, а також захистом персональних даних, зібраних системами штучного інтелекту, визначенням правил щодо їх збереження та використання. Робоча група сприяє розвитку цієї галузі та допомагає забезпечити належний захист прав людини під час використання систем штучного інтелекту [5].

Законодавство ЄС щодо ШІ також враховує нові тенденції та виклики, пов'язані зі швидким розвитком технологій, зокрема штучного інтелекту [5].

Мета у ЄС – сприяти розвитку надійного, етичного ШІ, який відповідає нормам законодавства. Із цією метою ЄС працює над адаптацією законодавства, розробляє етичні принципи та правові норми, що стосуються використання ШІ. Зокрема, починаючи з 2021 року, в рамках ЄС розробляється перший у світі закон про ШІ – Artificial Intelligence Act [5].

У його проекті вперше надано розгорнуте правове визначення ШІ в ЄС, яке може стати прикладом для інших країн, у тому числі й України. Документ визначає, що система ШІ – це машина зі здатністю до навчання, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності і може для явних чи прихованих цілей створювати результати, такі як прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище [5].

В рамках ЄС готуються важливі документи, покликані покращити ситуацію з правовим регулюванням ШІ, та можуть стати прикладом для інших держав. У червні цього року Європейський парламент здійснив значний крок у напрямі створення правової основи для ефективного та етичного використання штучного інтелекту, схваливши законопроект Artificial Intelligence Act [5].

Одна з головних цілей документа полягає у захисті прав і свобод осіб, які підлягають впливу штучного інтелекту. Закон визначає принципи та правила для оброблення персональних даних, використання систем

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

автоматизованого прийняття рішень та інших аспектів штучного інтелекту, забезпечуючи прозорість, справедливість і законність оброблення даних [5].

Якщо ЄС досягне своєї мети прийняти остаточний варіант Акта до кінця року, він стане першим у світі Законом про ШІ. Однак очікується, що він набуде чинності не раніше 2026 року, і буде діяти пільговий період, протягом якого зацікавлені сторони зможуть адаптувати свою діяльність для дотримання норм Акта. [5]

В умовах сьогодення, стрімкого розвитку інноваційних розробок та необхідності застосування штучного інтелекту для обороноздатності країни та в інших сферах діяльності людини, з метою інноваційного розвитку держави є важливим розробка законодавства, що регулює питання штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Що таке штучний інтелект: історія, види та складові. URL: <https://gigacloud.ua/blog/navchannja/scho-take-shtuchnij-intelekt-istorija-vidi-ta-skladovi>
2. Штучний інтелект. URL: <http://surl.li/awzv>
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження КМУ від 02.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
4. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>
5. Сергій Барбашин. Штучний інтелект: правове регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukrayini-ta-yes/>

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Олександра ПАВЛОВА

студентка спеціальності 081 «Право»

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Вікторія ЧУБАНЬ

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси*

Юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв’язанні юридичних проблем в ім’я захисту прав і законних інтересів громадян.

Юридична спеціальність – це вузька сфера професійно-трудової діяльності юриста з чітко визначеними повноваженнями, які вимагають конкретних правових знань, умінь та навичок, необхідного рівня професійно-правового мислення та діяльності [1].

Визначено три види юридичної діяльності за основними формами її здійснення – практична, наукова, освітня.

Види юридичної практичної діяльності за суб'єктами здійснення: судова, слідча, прокурорська, оперативно-розшукова, адвокатська, нотаріальна, юридичної служби, органів дізнання, органів державної реєстрації актів цивільного стану, державної виконавчої служби, державної кримінально-виправної служби тощо [2].

Поліцейську діяльність розглядають як вид державно-управлінської діяльності у правоохоронній сфері, мета якої полягає в служінні суспільству та яка реалізується спеціальними органами, уповноваженими від імені держави здійснювати охорону прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок, із застосуванням превентивних поліцейських заходів та поліцейських заходів примусу [2].

Судова діяльність – це правозастосовна діяльність судів із розгляду юридичних справ і винесення в них судових рішень. Судова діяльність полягає у розгляді та вирішенні спірних питань із захисту права, відновлення порушеного права, припинення порушення права, застосуванні заходів правового впливу, в тому числі санкцій, шляхом розгляду судових справ, аналізу судової статистики та узагальнення судової практики, а також у наданні правової допомоги відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури. Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Адвокатурою України є всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня

адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Прокурорська діяльність – це професійна юридична діяльність органів прокуратури щодо забезпечення законності, виявлення, усунення та попередження порушень закону. Її сутність полягає у функціонуванні спеціально уповноваженого державного органу, який здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Під юридичною професією розуміють рід занять (форму діяльності) людини в правовій сфері суспільного життя, що є джерелом її існування і засобом особистісної самореалізації [2].

Юридична професія відіграє важливу роль у суспільстві. Вона регулює відносини між людьми, обмежує поведінку влади та забезпечує захист прав та свобод кожного громадянина. В юридичній сфері працюють талановиті люди, які розуміють важливість дотримання закону та принципів справедливості, і завдяки їхній роботі суспільство функціонує більш гармонійно.

Проаналізувавши зазначену тематику, пропонуємо власне визначення терміна «юридична професія» – це сукупність професійних діяльностей, пов'язаних з вивченням, застосуванням і захистом законодавства. Зазначена діяльність може включати роботу адвоката, судді, прокурора, нотаріуса, юриста, юридичного консультанта, а також викладача юридичних дисциплін. Вважаємо, що юридична професія вимагає глибоких знань законодавства, аналітичних навичок, вміння робити правові висновки і рішення, а також етичної поведінки.

Список використаних джерел

1. Конспект лекцій зі спеціального курсу «Юридична деонтологія» / уклад. : Ю. С. Кузякова. Дніпро, 2019. 37 с.
2. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб./ [І. А. Логвиненко, І. Л. Невзоров, Є. С. Логвиненко та ін.] ; за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/mxuxg>.

ВОЄННИЙ СТАН І СТАН ВІЙНИ В РЕАЛІЯХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Валерія ПРИЛУЦЬКА

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Наразі існують постійні дискусії відносно оголошення стану війни і воєнного стану. Фактичні події в Україні можна називати війною, тому що збройна агресія є синонімом терміна «війна». Точніше на офіційному рівні в міжнародному праві термін «збройна агресія» застосовується в розумінні війни.

Відповідно до статті 1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року збройна агресія – це застосування збройної сили державою або групою держав проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу, несумісне зі Статутом ООН [1].

З початком збройної агресії Російської Федерації проти України в Україні було введено режим воєнного стану, але стан війни не оголошено.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

У вітчизняному законодавстві визначення «стану війни» не надається та й взагалі це питання слабо регламентовано. У Конституції лише згадується, що його оголошує Верховна Рада за поданням президента.

У законі «Про оборону України» також прописана ця процедура. Крім того, зазначається, що з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни. При цьому визначення поняття «воєнний час» у вітчизняному законодавстві також не надається [3].

Натомість питання про правові аспекти оголошення стану війни закріплено у ІІІ Конвенції про відкриття воєнних дій, яку було прийнято на Другій конференції 18 жовтня 1907 року в Гаазі. Згідно зі статтею 1, військові дії не повинні починатися без попереднього та недвозначного попередження, яке матиме або форму мотивованого оголошення війни, або форму ультиматуму з умовним оголошенням війни. А відповідно до статті 2, про стан війни необхідно без затримок сповістити нейтральні держави [4].

Чому ж Україна не оголосила стан війни, якщо на її території фактично відбуваються воєнні дії? Дослідивши статті на цю тему, можна побачити, що думки фахівців розходяться.

За думкою політолога, кандидата політичних наук Омеляна Тарнавського: «Росія як почала вести проти України саме гібридну війну, так і нині продовжує, називаючи її спеціальною воєнною операцією. Такими маніпулятивними й оманливими діями путінський режим намагається уникнути міжнародно-правової відповідальності за розпочату війну і створити собі простір для маневрів на випадок фіаско. Адже операцію можна зупинити в будь-який момент, заявивши, що її цілі виконано. Якби Росія офіційно оголосила нам війну, їй довелося б формально програти чи виграти. Однак у Москві не були достеменно впевнені, що зможуть виграти, а програвати не хотіли. Україні у відповідь на почату «спецоперацію» Росії оголошувати їй війну було б беззмістовно, оскільки юридично ми стали б ініціаторами цієї війни й, попри глобальну солідарність, були б сковані у діях заради нашої підтримки на міжнародній арені» [5].

Член Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.). Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук Марина Ставнійчук пише: «Як на мене, українська влада має невідкладно розставити всі точки над «і» – тобто негайно оголосити стан війни в Україні у зв'язку із збройною агресією РФ. Нехай із запізненням, але вибити з рук агресора козирі для використання всередині РФ вже сьогодні, і так само надалі – при притягненні керівництва РФ до відповідальності за злочини в Україні. Відкиньте, у даному випадку, гібридність цієї війни. Чітко обіпріться на засади міжнародного та національного конституційного права. Ми не починали цієї війни першими, тобто, не нападали на Росію. Ні у лютому 2014, ні у лютому 2022 року. Ми не загрожували безпідставною війною Росії ні тоді, ні зараз. Ми не давали приводу для агресії на нас. Але ми маємо право на оборону, право саме на війну, тобто *jus ad bellum*, яке може мати тільки сторона, яка обороняється у будь-який, визначений нею спосіб.

Можливо, не всі зрозуміли, але саме про це йшлося у статті Головнокомандувача Збройних Сил України генерала Валерія Залужного та першого заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки, генерал-лейтенанта Михайла Забродського «Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд». Адже вони переконані, що існуючі нав'язані нам обмеження дій ЗСУ мають бути скасовані. Навіть територія держави-агресора за умов війни не може бути недоторканою.

Юридичний факт оголошення стану війни є нашою міжнародною декларацією як держави, проти якої здійснено збройну агресію. Це також обмежить можливості агресора для маніпулювання інформацією і свідомістю всередині власної країни.

В результаті відпадуть всі аргументи агресора, які давала і дає йому формальна невизначеність Української влади!!! Чітко фіксується факт агресії, який ще лише збирається доводити українська влада в ініційованому нею майбутньому спеціальному трибуналі [6].

Список використаних джерел

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» №389-VIII від 12.05.2015р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Електронний ресурс URL: <https://chas.news/not/voennii-standa-standa-viini-poyasnyuemoriznitsyu>
4. III Конвенція про відкриття воєнних дій № 995_b85 від 18.10.1907.
5. Електронний ресурс URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/chym-vidriznyayetsya-voennyj-stand-vid-vijny-v-ukrayin/>
6. Електронний ресурс URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/63341fd8f17fa/>

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНЦІВ В УКРАЇНІ

Ростислав САБАНСЬКИЙ

студент спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України стала великим суспільним потрясінням. Війна впливає на емоційний стан, побут і повсякдення, громадську думку, міжлюдські стосунки, соціально-економічне

становище, зайнятість, громадську активність та масштаб цих змін є безпрецедентним як для України, так і для Європи у перспективі десятиліть.

Воєнний злочин – це порушення законів та звичаїв війни. Такі злочини є категорією міжнародного кримінального права. При цьому не варто плутати з поняттям «військовий злочин», що посягає на порядок несення військової служби і є категорією національного кримінального права.

Визначення воєнних злочинів передбачені національним законодавством – Кримінальним кодексом України (глава XX), і міжнародними актами такими як, Римський статут, Женевська конвенція 1949 року та ін. Найширший перелік воєнних злочинів закріплений в Статуті Міжнародного кримінального суду, так званому Римському статуті. Стаття 8 Римського статуту визначає, що воєнними злочинами є грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року.

Серед воєнних злочинів можна виділити наступні: 1) планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (до 15 років позбавлення волі); навмисне вбивство (довічне позбавлення волі); перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); здійснення нападу невивірковому характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); умисні напади на цивільне населення як таке або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); напад на незахищені і не військові цілі міста, села, житла або будівлі або їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); пропаганда війни (до 3 років) та інші.

За час введення воєнного стану, Україною зафіксовано понад 98 тисяч воєнних злочинів, однак при розслідуванні таких злочинів виникає чимало складнощів. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну цифра вчинених російськими військовими воєнних злочинів щодня зростає. Вони вчиняють масові воєнні злочини: вбивають цивільних громадян, гвалтують, грабують, викрадають та катують, а правоохоронці щодня реєструють нові кримінальні провадження, однак у суді справи опиняються не так швидко, як хотілося б.

Офіс Генерального прокурора є основним органом, який взяв на себе координацію розслідування воєнних злочинів з моменту повномасштабного вторгнення. Згідно інформації з Мультимедійної платформи іномовлення в Україні, станом на 28 жовтня 2023 року прокурори зафіксували понад 98 тисяч воєнних злочинів та Національною поліцією була створена спеціальна база «Воєнний злочинець», куди вже внесені дані про 240 тисяч осіб, які беруть участь у війні проти України [1].

Кількість кримінальних проваджень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку зросла з 212 злочинів до 37 тисяч [2]. Саме до цих видів злочинів належить порушення законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення, геноцид та інші. За результатами розслідування 412 обвинувальних актів передано до суду. У 2021 році ця цифра становила лише 19. Тож після повномасштабного вторгнення ефективність розслідування правоохоронцями кримінальних проваджень воєнних злочинів суттєво зросла, це підтверджується зокрема збільшенням кількості розпочатих та переданих до суду кримінальних правопорушень.

З початку 2014 року Російська Федерація, її війська і прибічники скоюють численні найтяжчі міжнародні злочини на території України, зокрема, воєнні злочини і злочини проти людяності. Принципи верховенства права і захисту прав людини є основоположними для цивілізованих країн, і тому фундаментально важливо, щоб усі ці злочини були розкриті, а винні притягнуті до відповідальності. Сьогодні ми спостерігаємо безпрецедентну залученість інших країн і міжнародних організацій до розслідування злочинів, вчинених на території України, зокрема, в рамках Спільної слідчої групи, Комісії ООН з розслідування порушень в Україні, високою є активність Міжнародного кримінального суду (МКС). Попри нещодавнє рішення МКС про видачу ордерів на арешт Путіна та його уповноваженого з прав дитини Львової-Белової, яке є беззаперечно важливим елементом досягнення справедливості та правосуддя, вище керівництво Росії має бути притягнуте до відповідальності і за злочин агресії – злочин, який є першопричиною всіх міжнародних злочинів, вчинених в Україні. Як зазначив у своєму вирокі Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі: «...розпочати загарбницьку війну є не лише міжнародним злочином; це найвищий міжнародний злочин, який відрізняється від інших воєнних злочинів лише тим, що він містить у собі все накопичене зло». Це накопичене, абсолютне зло не повинно залишитися безкарним.

Україна активно й ефективно використовує всі міжнародно-правові засоби захисту своїх прав і притягнення Росії до відповідальності. Усі наявні міжнародно-правові механізми задіяно: Міжнародний суд ООН, міжнародні арбітражі з морського права, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини, але цього недостатньо.

Для того, щоб ми могли впевнено сказати, що повна, всеохопна відповідальність (full, comprehensive accountability) за найтяжчі злочини за міжнародним правом, вчинені на території України, забезпечена, потрібно закрити дві прогалини:

- створити судовий орган, який матиме юрисдикцію щодо злочину агресії проти України;
- заснувати компенсаційний механізм, який займатиметься відшкодуванням жертвам російських злочинів;
- внести зміни до Кримінального кодексу України, шляхом внесення повного переліку воєнних злочинів, які містяться у міжнародному праві, для притягнення до відповідальності винних осіб;
- зменшити дефіцит компетентних кадрів для фіксації та розслідування воєнних злочинів (за всі роки війни в Україні не розроблено програму з підвищення кваліфікації правоохоронних, державних та судових органів, адвокатів для навчання нормам міжнародного гуманітарного, кримінального права, права прав людини. Немає й державної політики стосовно цих питань);
- неправильна кваліфікація правопорушень, тощо.

Збройна агресія проти нашої держави не тільки обумовила динамічний розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність, але й актуалізувала потребу криміналізації певних суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які раніше не була передбачена. Йдеться, зокрема, про деякі види незаконного поводження із товарами військового призначення. Водночас намагання деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу вносити до Кримінального кодексу України зміни і доповнення без проведення належної експертизи законопроектів (чи відкидаючи критичні висновки) – із посиланням при цьому на «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування (а іноді взагалі без аргументації своїх дій) – не можуть не викликати занепокоєння.

Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 438 КК України, жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного

населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

Посилання на міжнародне право, попри альтернативні думки, можна та навіть потрібно розглядати максимально широко. Інакше кажучи, порушення практично всіх основних міжнародних договорів із міжнародного гуманітарного права (за винятком Конвенції «Про кластерні боеприпаси» та Договору «Про заборону ядерної зброї», до яких Україна не приєдналася) можуть каратися за українським кримінальним законом. Однак стаття 438 КК України не конкретизує, про які саме порушення міжнародних договорів із міжнародного гуманітарного права йдеться, а це у свою чергу відкриває простір для дискусій щодо того, чи може національний кримінальний закон визнати кримінально караними будь-які порушення міжнародних договорів із міжнародного гуманітарного права, чи лише серйозні порушення.

Інше джерело міжнародного права, до якого традиційно звертаються з метою конкретизації статті 438 КК України, це – Римський статут Міжнародного кримінального суду. Стаття 8 Римського статуту містить каталог різних категорій воєнних злочинів, що є безсумнівними порушеннями законів та звичаїв війни. Однак призначення Статуту, а отже і його переліку, полягає у створенні можливостей для міжнародного переслідування осіб, винних у скоєнні найсерйозніших злочинів. Тож це не заперечує ймовірність існування інших каталогів воєнних злочинів на національному рівні.

Ще одне можливе прочитання статті 438 КК України – її телеологічний розгляд. Оскільки вона була ухвалена з метою виконання міжнародних зобов'язань, слід зазначити, що переважна більшість з них вимагає криміналізації лише серйозних порушень (англ. *grave breaches*) міжнародного гуманітарного права. Це могло б визначити й статтю 438 КК України як таку, що не може без винятків застосовуватися до будь-яких порушень міжнародного гуманітарного права, проте ті ж міжнародні договори допускають та навіть заохочують встановлення покарання (необов'язково кримінального) за недотримання інших норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні.

Список використаних джерел

1. Слідчі вже зафіксували понад 98 тисяч воєнних злочинів, вчинених РФ в Україні. Клименко [Електронний ресурс] / Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3779549-slidci-vze-zafiksuvali-ponad-98-tisac-voennih-zlociniv-vcinenih-rf-v-ukraini-klimenko.html>.
2. Слідство зафіксувало майже 40 тисяч воєнних злочинів: складнощі розслідування [Електронний ресурс]. Дорослий погляд на світ / Режим доступу: <http://surl.li/nxjju>

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
В КОНТЕКСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Іван СТРЕКАЛОВ

студент спеціальності «Публічне управління та адміністрування»

Черкаського державного технологічного університету

Адміністративно-правова наука в останні роки була зосереджена на проблемах формування нової доктрини, напрацюванні її концептуальних засад. До найголовніших з них належить визначення предмета адміністративного права, окреслення меж адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. В цьому аспекті особливо варто відзначити підвищену увагу багатьох адміністративістів до аналізу публічного адміністрування. При цьому викликає багато запитань потреба у запровадженні зазначеного терміна для визначення предмета адміністративного права [1, с. 9].

Проблеми розвитку та вдосконалення державного контролю в Україні надзвичайно важливі під час реформи всієї системи управління. Проведена в нашій країні адміністративна реформа вносить якісні зміни у порядку здійснення державного контролю, створення всієї системи виконавчої влади. Не вирішення проблеми адміністративного права впливає не тільки на виникнення і розвиток галузі, що регулюється законом, а й у сфері регулювання інших галузей українського права й на реформу державної правової діяльності, пріоритетів права, свободи та інтересів громадян України. Про це свідчить сучасна діяльність адміністративних судів, зокрема наявність проблем, у яких вимагає швидкого рішення покращення доктринального положення теорії адміністративного права і процесу. Є проблеми з визначенням юрисдикції судів між адміністративними та господарськими судами. Перед запровадженням адміністративного судочинства справи, що виникали із суспільних правовідносин, вирішувалися загальними та господарськими судами. Після набуття чинності КАСУ такі

справи передано з цивільної та господарської юрисдикції до адміністративної. Позивачам часто важко визначити правильну юрисдикцію, оскільки вони не розуміють того, є вони публічними чи приватними. Залишаються випадки, коли суди також порушують справи, які не належать до їхньої юрисдикції, або ж відмовляються порушувати справу, де вони мають відповідні повноваження. Тому особливості адміністративно-правових стандартів мають містити положення про предмет регулювання та мету впливу, а це соціальні відносини у функціонуванні органів державного управління. Метою є забезпечення організації та організаційної діяльності суб'єктів господарювання, створення умов для реалізації та захисту прав і свобод, для яких здійснюється ця діяльність. Загальний опис методу адміністративно-правового регулювання полягає у його реалізації шляхом застосування нормативних актів (установлення зобов'язань), установлення заборон, видання дозволів. Компетенція адміністративних судів охоплює лише ті спори, що виникають у зв'язку з ухваленням інститутів управління державними органами, посадовими особами та службовцями обов'язкових рішень, пов'язаних із виконанням компетенцій, що містять організаційно-адміністративну сутність. [2, с. 33]

Нині триваючий процес децентралізації, який відбувається в Україні в межах проведення адміністративно-територіальної реформи, потребує значних і тривалих зусиль та заходів з боку центральних і місцевих органів влади, враховуючи європейські прагнення нашої країни. Цей шлях, поза сумнівом, є важливим і невідкладним. Рух України до цих змін, які мають відбутись на рівні територіальних одиниць, вимагає виваженої інституціональної політики децентралізації – системи заходів держави у правовій, економічній та ідеологічній сферах, що регулюються багатьма державними інститутами. Варто зазначити, що сучасне адміністративне законодавство у сфері децентралізації державної влади не повністю відповідає потребам сьогодення і підлягає відповідному вдосконаленню шляхом проведення його систематизації, зокрема кодифікації, з огляду на теперішні реалії.

Не викликає сумнівів, що закріплення правових норм щодо децентралізованої моделі державної влади в національному законодавстві потребує формування досконалого механізму для здійснення результативних реформ. Децентралізація включає в себе ряд переваг, спрямованих на прозорість та відкритість процесу прийняття рішень, та передбачає розвиток стратегічного планування у питанні використання видатків бюджету в межах територіальних одиниць [2, с. 12].

Зміни, які потрібно внести до Основного Закону, передбачають низку комплексних складових, а саме: а) закріплення принципу децентралізації у здійсненні державної влади та створення умов для розвитку адміністративно-територіальних одиниць; б) запровадження трирівневої системи адміністративно-територіального устрою – область, район (повіт), громада з широким самоврядуванням; в) врегулювання статусу адміністративно-територіальної одиниці, що іменується громадою та включає населені пункти, з передачею функцій виконавчої влади органам відповідного рівня; г) розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності і наділення громад максимально широким колом повноважень; ґ) забезпечення фінансовими ресурсами для виконання повноважень органів місцевого самоврядування, включаючи сплату загальнодержавних податків; ліквідація державних адміністрацій і створення замість них державних представництв, позбавлених виконавчих функцій, наділення державних представництв контрольньо-наглядовими та координаційними повноваженнями [2, с. 13].

Ще однією проблемою є неорганізованість механізму адміністративно-правового регулювання. Потрібні всі елементи механізму адміністративно-правового регулювання, зокрема адміністративно-правові стандарти, адміністративно-правові відносини, акти державного управління організації. Тільки взаємодія між елементами, регулярне функціонування кожного з них, призводить до ефективного функціонування всього механізму адміністративно-правового регулювання. Отже, правила адміністративного права визначають форми і методи управління, визначають статус суб'єктів, що регулюються адміністративним правом. Крім того, ми назвали ознакою адміністративно-правових відносин імперативний характер, владу і підпорядкованість. Розвиток нового інституту адміністративних послуг відкидає цю вимогу, оскільки є відносини іншого характеру, в яких імперативний метод не працює. У сучасний період необхідною є кодифікація адміністративних норм запровадження Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу міліції України. Щодо адміністративно-правових відносин, то необхідно уточнити межі матеріальних і процесуальних. Вони займають центральне місце в суб'єкті адміністративного права, до того ж конституційне, фінансове та інформаційне право не може ефективно функціонувати без установлення таких відносин, а також необхідно поліпшити державне управління. Вони є вектором діяльності правоохоронних органів у сфері правозастосування, зміцнення верховенства права та дисципліни в державі. Проблеми розвитку та вдосконалення

державного контролю в Україні надзвичайно важливі під час реформи всієї системи управління. Реалізована в нашій країні адміністративна реформа вносить якісні зміни у спосіб здійснення державного контролю, створюючи ці повноваження у всій системі органів виконавчої влади [1, с. 33]

Українське адміністративне право вимагає радикальних реформ, вирішальним напрямом має бути фундаментальна зміна ролі суспільства і призначення цієї галузі у функціонуванні державної влади. Необхідно визначити конституційну формулу: «Права і свобода людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави» (частина друга статті 3 Конституції України). Ця формула означає підпорядкування дії всіх державних установ для реалізації та захисту прав людини, пріоритет над іншими цінностями держави [1, с. 70].

Список використаних джерел

1. Сучасні проблеми адміністративного права та процесу: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 черв. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. адмін. права і процесу ф-ту № 3. Харків, 2017. 295 с.
2. Коваленко Л.П. Деякі проблеми адміністративного права як галузі права. *Сучасні проблеми адміністративного права та процесу*: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 черв. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. адмін. права і процесу ф-ту № 3. Харків, 2017. С. 41–44.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Тетяна ПОСТРИГАНЬ

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного університету*

Марія МІНЬКОВИЧ

*студентка спеціальності «Право»
Черкаського державного технологічного університету*

Однією із сучасних тенденцій розвитку інформаційних технологій є поширення застосування криптовалют. Однак наразі у світі не сформувалася стала термінологія та уніфіковані підходи до визначення, регулювання та економіко-правового обґрунтування використання криптовалют.

В Україні є Закон України «Про віртуальні активи», але він ще не набрав чинності [1]. Цим законом встановлюється, що віртуальний актив – це

нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Якщо аналізувати поняття віртуального активу, запропоноване вказаним Законом, можна виокремити наступні його ознаки:

- нематеріальне благо;
- є об'єктом цивільних прав;
- має вартість;
- віртуальний актив виражається в електронній формі у вигляді сукупності даних;
- існування забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів.

Найрозповсюдженішими дискусіями, які виникали з моменту прийняття цього Закону: чи тотожний віртуальний актив криптовалюти, або віртуальний актив поняття ширше; і як віртуальний актив співвідноситься з електронними грошима. На одне з цих питань вказаний Закон дав однозначну відповідь. Відповідно до ч.3 ст.2 Закону України «Про віртуальні активи», його дія не розповсюджується на правовідносини, пов'язані з обігом електронних грошей та цінних паперів.

Законом України «Про віртуальні активи» визначено, що віртуальні активи – нематеріальні блага, а відтак, є об'єктами цивільних прав та підлягають захисту у визначеному законом порядку.

Таким чином, віртуальні активи можуть бути предметом судового розгляду в порядку цивільного судочинства, а також предметом кримінального провадження, якщо, наприклад, буде вчинена крадіжка віртуального активу або шахрайство відносно нього.

Статтею 4 Закону зазначено, що віртуальний актив може бути як забезпеченим так і незабезпеченим. Незабезпечений віртуальний актив не посвідчує майнових прав, в свою чергу, забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема право вимоги на інші об'єкти цивільних прав [2].

Наразі провівши аналіз чинних норм законодавства України, а саме: Цивільного кодексу України [3], Закону України «Про Національний банк України» [4], Закону України «Про валюту і валютні операції» [5], можна побачити, що категорія «криптовалюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під існуючі режими регулювання:

- під режим валюти. В силу того, що криптовалюти не мають відношення до жодної з грошових одиниць світу, їх неможливо визначити як

валюту або законний платіжний засіб іноземної держави, а також як валютну цінність, зважаючи на чинне законодавство.

- під режим цінних паперів. Для криптовалют характерна відсутність ознак документа та емітента, зокрема: не існує визначеної форми документа зі встановленими реквізитами, які посвідчували б грошове чи майнове право, відсутня можливість передачі прав на цінний папір або прав за таким документом іншій особі, відсутній зв'язок між емітентом та особою, яка має відповідне право на цінний папір. Тому криптовалюта не підпадає під режим регулювання цінних паперів, та не може визнаватися цінним папером відповідно до положень чинного законодавства.

- під режим майнових прав. Криптовалюта не підпадає під визначення, закріплене статтею 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [6].

- криптовалюта не є грошовим сурогатом. Адже, по-перше, криптовалюта за своїм змістом не є «документами». По-друге, чинне законодавство не передбачає існування грошових сурогатів у бездокументарній формі. Значить, криптовалюта не є грошовим сурогатом, адже не містить в собі ознак останнього відповідно до положень Закону України «Про Національний банк України».

У Великобританії на сьогодні немає нормативно-правових актів, які б визначали основи правового регулювання криптовалютних відносин. Проте посадовими особами публічно-владних інститутів, зокрема головою Банку Англії, неодноразово висловлювалися позиції з приводу необхідності такого регулювання, що обумовлюється об'єктивними потребами у забезпеченні цілісності ринку та безпеки фінансової системи.

Ініціативність Банку Англії щодо регламентації криптовалютних відносин обумовлюється, зокрема, тим, що відповідно до Розділу 2А Закону «Про Банк Англії» визначається, що Банк Англії несе відповідальність як за захист, так і за підвищення стабільності фінансової системи Великобританії.

В аспекті криптовалют у Великобританії актуальними на сьогодні є також питання, що пов'язані з їх оподаткуванням. Контролюючі органи Великобританії зазначають, що криптовалюти становлять унікальну категорію, і тому не можуть бути прямо зіставлені з будь-якою іншою інвестиційною діяльністю або ж платіжним механізмом». Оподаткування доходів, отриманих від операцій із криптовалютами, прямо залежить від «виду діяльності та суб'єктного складу таких відносин». Так, податок на

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

додану вартість (ПДВ) повинен стягуватись із операцій, пов'язаних із продажем товарів та послуг в обмін на криптовалюту.

Корпоративні податкові правила застосовуються щодо прибутків та збитків підприємств через операції на валютних біржах, зокрема й операцій, пов'язаних із криптовалютами. Контролюючі органи Великобританії позиціонують, що будь-які операції з криптовалютами з метою оподаткування повинні розглядатись як будь-які інші операції, регламентація яких відбувається за посередництва чинних корпоративних податкових правил, а будь-які доходи, отримані за результатами таких операцій, повинні оподатковуватися відповідним чином. Також потрібно зазначити, що у Великобританії фізична особа, яка отримала прибуток від операцій із криптовалютами, зокрема, повинна сплатити податок на приріст капіталу.

Варто зазначити, що у Великій Британії поняття «цифровий актив» не передбачено на законодавчому рівні та не перебуває в обігу під час розроблення відповідних актів у зазначеній сфері. Натомість уповноважені суб'єкти та компетентні інституції використовують поняття «криптоактив», включаючи до нього також криптовалюту. Проте в ЄС та Великобританії дещо різний підхід до виокремлення типів/груп криптоактивів.

Законодавство України пройшло довгий шлях від невизнання криптовалют до намагання законодавчо врегулювати цю сферу [7]. Таким чином, в Україні слід одночасно з прийняттям Закону України «Про віртуальні активи» підготувати закони про внесення змін до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Податкового Кодексу України та інших законів та визначити правовий режим криптовалюту.

Список використаних джерел

1. Поняття віртуального активу та його ознаки - https://biz.ligazakon.net/analytics/210170_regulyuvannya-kriptovalyut-v-ukran-shchoperedbacha-zakon-pro-vrtualn-aktivi
2. Закон України «Про віртуальні активи» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#n54>
3. Цивільний кодекс України - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Закон України «Про Національний банк України» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
5. Закон України «Про валюту і валютні операції» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#n64>
6. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>
7. Правове регулювання криптовалюту та цифрового активу в країнах Європи - <https://www.bitbon.space/ua/knowledge-base/digital-assets/legal-regulation-of-cryptocurrencies-and-digital-assets-in-european-countries/>

ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦІ: ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Дарина ДИКА

студентка спеціальності «Право»

Черкаського державного технологічного університету

У багатьох країнах світу жінок і чоловіків сприймають та оцінюють по-різному, пояснюючи це гендерними особливостями та різницею в їхніх здібностях, та відмінностями у розподілі влади між ними. Гендерні ролі й норми не мають універсального змісту та значною мірою відрізняються в різних країнах. У цьому розумінні бути чоловіком або жінкою означає зовсім не володіння природними якостями, а виконання певної ролі. Дотримання державою гендерного паритету в усіх сферах її діяльності дає жінці, чоловіку рівні умови для реалізації прав людини, для участі в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, для отримання рівних винагород за результатами цієї участі [1, с. 42].

Сьогодні жінки більш активно проявляють себе в усіх сферах суспільної діяльності, зокрема у сфері захисту нашої Вітчизни [2, с. 35]. Якщо раніше Збройні Сили України традиційно були чи найконсервативнішим суспільним інститутом, щодо питання перебування жінок на військовій службі. За останні два роки кількість жінок у Збройних силах України зросла на 12 тисяч, зараз проходить службу майже 43 тисячі військовослужбовиць (чисельність збільшилась на 40 відсотків порівняно з 2021 роком) [3].

Як відомо, 27 жовтня 2018 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». В цьому законі зазначено: «Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, які передбачені законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку як (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку» [4].

Військовий облік для жінок не відрізняється від обліку чоловіків, оскільки визначеного порядку взяття жінок на військовий облік в Україні поки що не встановлено. Тому до жінок наразі застосовуються ті ж правила, які існують для чоловіків, що встановлені «Порядком організації та ведення військового обліку призовників та військовозобов'язаних», затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 07.12. 2016 № 921 [5].

Після того, як жінка стане на військовий облік в Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки, вона набуває статусу військовозобов'язаної та перебуває у запасі Збройних Сил, Національної гвардії чи інших військових формувань. Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу або бути залученими для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом) (ст.1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу») [6].

Щодо особливостей проходження військової служби жінок, то вони пов'язані з питаннями охорони дитинства і материнства [7]. Вагітні жінки-військовослужбовиці за їхнім клопотанням та відповідно до медичного висновку, а також жінки, які мають дітей віком до трьох років, за їхнім клопотанням, при неможливості виконання обов'язків на займаних посадах, можуть бути призначені на посади з меншим обсягом роботи – рівнозначні або нижчі. Також не допускається переведення на нижчі посади військовослужбовців без їхньої згоди із мотивів, пов'язаних із вагітністю, вихованням дітей віком до трьох років (до шести – за медичним показниками), бо у зв'язку з тим, що вони є самотніми матерями (батьками) та мають дітей віком до чотирнадцяти років чи дітей-інвалідів.

Відрадження для вагітних військовослужбовиць жінок і тих, які мають дітей віком до чотирнадцяти років, можливе лише за їхньої згоди. А до складу добового наряду військовослужбовиці призначаються з дотриманням законодавства з питань охорони материнства і дитинства. Жінок залежно від військового звання та посади дозволяється призначати на такі посади: помічниками чергового військової частини, черговими, помічниками чергового КПП, черговими чи днювальними медпункту та черговими штабу, їдальні, посильними, черговими чи днювальними гуртожитку.

Також заборонено призначати військовослужбовиць-жінок на роботи, що пов'язані з перенесенням та пересуванням вантажу, вага якого перевищує встановлені граничні норми. Для жінок-військовослужбовиць мають виділятися окремі службові житлові приміщення. Якщо ж військова частина розташовується табором, військовослужбовців-жінок селять в окремих наметах або приміщеннях.

Відпустки військовослужбовицям-жінкам надаються у зв'язку з вагітністю та пологами, а також для догляду за дитиною до трирічного віку або тривалістю, визначеною в медичному висновку, але не більш як до шестирічного віку (якщо обоє батьків військовослужбовці, то одному з них за їхнім рішенням).

На підставі медичного висновку військовослужбовицям-жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 126 календарних днів (140 календарних днів при народженні двох і більше дітей чи ускладнених пологах). Що ж до нестатутних відносин, то жінкам-військовослужбовицям слід звертатися до свого безпосереднього командира або до командира частини, якщо протиправні дії чинить безпосередній командир. А також – на гарячі лінії МОУ, до військової служби правопорядку, військової прокуратури та правоохоронних органів за місцем вчинення таких дій.

Список використаних джерел

1. Алещенко В. Гендерний аспект або чи погана та жінка, яка не мріє стати генералом. URL: <https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/nmm/2017/1/18.3.pdf>
2. Дяченко О. Озброєні і чарівні. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4252>
3. Кількість зросла на 40%: у Міноборони розповіли, скільки жінок служать у лавах ЗСУ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3774641-kilkist-zinok-u-lavah-zsu-za-dva-roki-zroslo-na-40-minoboroni.html>
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>
5. «Про порядок організації та ведення військового обліку призовників та військовозобов'язаних», що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2016, № 921. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-2016-%D0%BF#Text>
6. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

ЗАПИТ ЕКСПЕРТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

Тетяна МАНАСНКО

*головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності*

*Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України*

Кримінальні правопорушення проти власності є домінуючими серед злочинів. Однією з ознак зазначеного виду протиправних діянь є розмір завданої матеріальної шкоди, встановлення якого відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 242 Кримінального процесуального Кодексу України [1] є обов'язковою підставою проведення судової експертизи. Тому до експертних установ призначаються судові товарознавчі та транспортно-товарознавчі експертизи, експертним завданням яких є визначення ринкової вартості майна, яка по суті і являє собою розмір спричинених матеріальних збитків або є підґрунтям для їх розрахунку. Відповідно до вимог діючого законодавства та елементарної логіки, датою визначення ринкової вартості у переважній більшості випадків є дата вчинення кримінального правопорушення. Не поодинокими є випадки, коли зазначена дата є датою в минулому (від 1 року і більше тому), що унеможлиблює пошук цінової інформації, наявної у вільному доступі, оскільки вказана інформація інформує про вартість товарів так би мовити на зараз.

З метою вирішення проблеми отримання цінової інформації, відсутньої у вільному доступі, законодавство України передбачає можливість спрямовування судовим експертом запитів до підприємств та організацій, зареєстрованих на території України, для отримання необхідної для проведення дослідження та надання об'єктивного висновку, цінової інформації. У свою чергу відповідно до вимог ст.20 Закону України «Про судову експертизу»: «Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані надавати безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, державним спеціалізованим установам, а також, за згодою, натурні зразки або каталоги своєї продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи. Державні спеціалізовані установи, судові експерти та залучені фахівці, що проводять судові

експертизи, у разі отримання інформації, що становить державну, комерційну чи іншу охоронювану законом таємницю, повинні забезпечити нерозголошення цих відомостей». [5]

На перший погляд все здається логічним та простим. Проте це – на перший погляд, оскільки жодної відповідальності у разі відмови або ігнорування запиту експерта законодавством України не передбачено, як не передбачені й терміни виконання такого запиту. А, як відомо, відсутність врегульованої законом відповідальності тягне за собою абсолютну безвідповідальність або бездіяльність керівників підприємств та установ, без допомоги яких у частині надання цінової інформації, експерт-товарознавець опиняється у глухому куті і вимушений надавати негативний висновок ініціатору (вартість не визначена), що інколи призводить до безкарності осіб, відповідальних за скоєння протиправних діянь відносно як власності держави або громадян, так і задіяних у корупційних схемах, пов'язаних із завищенням вартості товарів, які були придбані за бюджетні кошти. Для прикладу нижче за текстом наведено таблицю порівняння норм законодавчих актів України у розрізі запитів громадян та посадових осіб.

Таблиця 1

Строки розгляду звернень та запитів, відповідальність за їх ігнорування, неповне виконання або надання недостовірних даних

Назва звернення	Підстава	Строк надання відповіді	Яка відповідальність та чим передбачена
Депутатський запит	п. 5 ст. 15 Закону України «Про статус народного депутата України»	- у 15-денний строк з дня його одержання або в інший, встановлений Верховною Радою України, строк; - не більше 1 місяця після одержання запиту, якщо з об'єктивних причин він не може бути розглянутий у встановлений строк, з наданням проміжної відповіді [6]	-Адміністративна відповідальність у формі накладення штрафу, передбачена КУпАП ст. 188-19. «Невиконання законних вимог народного депутата України, Рахункової палати, члена Рахункової палати» [2]
Депутатське звернення	п. 2 ст. 16 Закону України «Про статус	- протягом 10 днів з моменту його одержання; - не більше 30 днів з моменту одержання	

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

	народного депутата України»	звернення у разі неможливості його розгляду у визначений строк з наданням проміжної відповіді [6]	
Адвокатський запит	ч. 1, 2 п. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	- не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту; - може бути продовжено до 20 робочих днів, якщо запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, з наданням проміжної відповіді [7]	-Кримінальна – передбачена КК України ст. 397 «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» [3]; -Адміністративна передбачена КУпАП ст 212-3 «Порушення права на інформацію та права на звернення» [2]
Запит на публічну інформацію	ст.20 Закону України «Про доступ до публічної інформації»	- не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту; - не пізніше 48 годин з дня отримання запиту, якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян; - до 20 робочих днів, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, з наданням проміжної відповіді [8]	-Адміністративна передбачена КУпАП ст 212-3 «Порушення права на інформацію та права на звернення» [2]

«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»

Звернення громадян	ч. 1 ст. 20 Закону України «Про звернення громадян»	- не пізніше 15 днів, якщо не потребують додаткового вивчення; - не більше 1 місяця. Цей термін є загальним для розгляду звернення громадянина (громадян); - не більше 45 днів, якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, з наданням проміжної відповіді [9]	-Цивільна відповідальність передбачена ст.25 ЗУ «Про звернення громадян»; -Адміністративна передбачена КУпАП ст 212-3 «Порушення права на інформацію та права на звернення» [2]; -Кримінальна – передбачена КК України ст. 367 «Службова недбалість» [3]
Запит експерта	ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судову експертизу»	Не передбачено	Не передбачено

Як вбачається з наведеної таблиці, запит експерта є чи не єдиним, за ігнорування якого або відмову у наданні відповіді на який, не передбачено жодної відповідальності. Також, не поодинокі випадки, коли відмова не надається пряма, а вуалюється під виглядом неможливості надання цінової інформації, оскільки вона складає комерційну таємницю. Відповідно до ст. 505 Цивільного кодексу України, комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [4]. Зазвичай до комерційної таємниці відносять саме процес ціноутворення, проте ніяк не ціну, яка є результатом зазначеної політики та є відкритою інформацією (цінники, прайси, тощо). А отже посилення підприємств на комерційну таємницю при формуванні відповіді експерту – є нічим іншим, як безпідставною відмовою.

МАТЕРІАЛИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що відсутність врегульованої на законодавчому рівні відповідальності за відмову, ігнорування або надання не правдивої інформації на запит експерта, тягне за собою досить не втішні наслідки, які призводять до можливості уникнути покарання особам, винним у розкраданні як державних коштів, так і майна громадян. Та, в умовах військової агресії РФ, в результаті якої мільйони українців лишилися майна, унеможлиблює вирішення питання стосовно спричиненої майнової шкоди, оскільки проміжок часу між безпосереднім виявленням відсутності майна (або його пошкодження) та самим фактом протиправних діянь все збільшується.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KD0005?ed=2022_01_25.
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. Про судову експертизу // Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
6. Про статус народного депутату України // Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність // Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
8. Про доступ до публічної інформації // Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
9. Про звернення громадян // Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ
III Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»

14–15 грудня 2023 року

Упорядники:
Стадник Ірина Юріївна
Юрко Сергій Сергійович
Тептюк Людмила Миколаївна

В авторській редакції

Технічний редактор Тетяна Манжура

Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 7,26. Зам. 23-130.

Черкаський державний технологічний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 896 від 16.04.2002.
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.
Редакційно-видавничий відділ ЧДТУ
red_vidav@chdtu.edu.ua